

FIGYELŐ

A HARCTÉRI GYÁVASÁGRÓL

I.

KÜLFÖLDÖN járó magyarok a tanúi a rólunk való nagy tudatlanságnak. Hogy mit írnak és tudnak vagy nem tudnak Magyarországról és lakóiról a kultúr-nemzetek, arról már sokat írtak és még többet írhatnak. Mi csak két kijelentést idézünk. Mind a kettőt a háború után hallottuk. Az egyiket Angliában, a másikat Németországban. „You are very good soldiers!“ „Sind bei Ihnen noch immer so heftige und erbärmliche politische Parteikämpfe?“

Függetlenül ezektől a kijelentésektől, egy nagy írónk egyszer ezt a két kérdést ilyen formán foglalta össze egy gondolatisorba:

Ennek a nemzetnek úglátszik Janus arca van. Egyik arculata a katonai, másik a politikai. A kettős arc katonai oldala ragyog az erényektől. A magyar katona a maga világhírével elhomályosíthatná a nemzet jellemének árnyoldalait. Viszont szégyenkezve kell arra gondolnunk, hogy a politikai arcukat visszatükrözi, sőt nem egyszer túlozva mutatja minden hibánkat.

Erre kellett gondolnunk, amikor az új katonai büntető törvénykönyv tárgyalásán a honatyák közbeszólásaikkal közölték velünk a gyávaságról formált véleményüket. „A gyávaságot nem lehet büntetni, mert ez betegség.“ „Igen, olyan mint a tüdővész.“

Egy reggeli lap a parlamenti vitának ezt a részét így világítja meg. „Méltán bírálták élesen a javaslatnak azt az intézkedését, amely az ellenség előtt való gyávaságot halállal büntetendő vétségnek minősíti. Találóan jegyezték meg, hogy a gyávaság nem vétség, hanem lelkiállapot, amely kinek-kinek pillanatnyi idegállapotától függ.“ Azután hivatkozik az újságcikk azokra a vitéz katonákra, akiket már többszörösen kitüntettek, mert éveken át vitézül verekedtek, míg csak idegzetük össze nem roppant és ennek következtében képtelenek voltak tovább vitézkedni. Hivatkozik háborús önvallomásokra, amelyek ilyen eseteket jellemeznek. Ezért „nemcsak túlzott, de egyenesen esztelen szigorúságnak“ tartja a törvénynek a gyávaságról szóló rendelkezését. Nem tartja megengedhetőnek, hogy ilyen átmenetileg idegbeteg embereket, akik gyógyulásuk után újra kifogástalanul teljesítik kötelességüket, halállal büntethessenek ...

Mi nem értjük ezeket az aggodalmakat. A háborúban lehetséges és gyakori idegkrízist tudtommal a világháborúban egy illetékes parancsnok se minősítette gyávaságnak. A páciens kezelését sohasem bízták a hadbíróra, még csak nem is a tábori kórházra. Ha a kórtünetet kétségtelenül megállapították, találtak módot a betegeknek a háború izgalmaitól és zajától mentes gyógyintézetben való elhelyezésére. Itt mi hivatkozunk állításunk igazolására az említett újságcikkben mondott önvallomások ma is élő tanúira.

Szerintünk nincs szükség ennek a kérdésnek „különleges“, az eddigi felfogástól eltérő törvényes rendezésére. Ugyanaz a katonai Szolgálati Szabályzat, amely a gyávaságról hasonló szellemben nyilatkozik, mint a büntető törvénykönyv, kötelességévé teszi a katonának az egészsége ápolását, a parancsnoknak a katonáiról való lelkiismeretes gondoskodást. A szabályzat rendelkezései pedig egyformán kötelezők mindenkire.

Tehát az idegbeteg katona beteget jelenthet, sőt ez kötelessége is a szabályzat szerint. Így kell cselekednie, ha úgy érzi, úgy tudja, hogy beteges állapotában nem felelhet meg hivatásának, hogy nem tud erőt venni gyenge-

ségén, hogy gyávanak mutatkoznék idegállapota következtében és ezzel rossz példát adna. Viszont a lelkiismeretes parancsnoknak kötelessége az ilyen esetek figyelembevétele.

Ezen a kényes határvonalon érintkezik csak a közönségesen gyávaságnak nevezett valami az idegbetegség fogalmával, de vele semmiképen sem azonos. Bűnös könnyelműség volna ezt a két fogalmat összekeverni. Nem, a nehéz helyzetektől való ösztönös irtózás, vagy kicsinyes egyéni érdekek tudatosan a közérdek fölé való emelése nem idegkrízis, hanem gyávaság.

„Olyan a gyávaság, mint a tüdővész“, mondja a közbeszólás. „De csak azért, mert ragadós“, mondjuk mi.

Az anekdota ezredese világítja meg ennek a kérdésnek a gyakorlati oldalát. Az ezredes így szól a fiatal, tűzkeresztségen átesett hadnagyhoz: „Fiam, ha te úgy féltél volna, mint én, kereket oldottál volna!“

Már most azt kérdezzük, mi lenne a következménye annak, ha álhumanizmus, vagy erőltetett és ferde nézetek szerint fogalmazná meg a Szolgálati Szabályzatnak és a Katonai Büntető Törvénykönyvnek a gyávaságra vonatkozó fejezeteit? Vájjon ezt kívánja-e az állam érdeke? Bizonyára nem!

Ebből nem kérünk. Mi nem akarunk a Paradeiserektől, a Hardeggektől vitéztséget tanulni. Igazat adunk a haditanácsnak, amely őket kivégeztette gyávaságuk miatt és nem minősítette hitvány eljárásukat idegbetegségnek.

Mi nem akarjuk, hogy ifjúságunk a Linderek és Károlyi Mihályok példája szerint szolgálja a hazát. A mi ifjúságunknak a Hunyadiak, Zrínyiek, Dobók, Szondyk és Jurisichok legyenek az ideáljai. Azok a hősök, akik a végeken megteremtették a magyar nemzet lovagkorát, akiknek szemlélete ihlette dalra a költőt: „Vitézek, mi lehet széles e föld felett, szebb dolog a végeknél?“

HARDY KÁLMÁN

II.

HARDY KÁLMÁN barátom, ki az ízig-vérig katonát a kultúrember szabad és nyílt látókörével egyesíti magában, szinte ösztönös helyességgel érezte és formulázta meg az egész kérdésnek sarkalatos pontját: azt a tatóngó szakadékot, mely a „betegség“ és a „gyávaság“ között van. Azt hiszem, aki őszintén és elfogulatlanul áll szembe ezzel a problémával, oly világosan fogja az ő álláspontját meglátni és elfogadni, hogy minden további magyarázkodást fölöslegesnek fog tartani. Alábbi pár sorban tulajdonképpen nem is az a célom, hogy érvekkel támogassam nagyon is világos morális követelményét, hanem inkább orvos-lélektani nézőpontból akarom illusztrálni azt, amit ő írt.

A gyávaságnak tényleg van olyan formája, amelyet a régi és modern ideggyógyászat egyaránt elismert és amelynek úgyszólván struktúrájába behatolni törekedett, hogy aztán gyógyítását is annál biztosabb alapon érje el. Ilyenek mindenekelőtt a különböző „phobiák“, a német neurológia szótára szerint az „Angstneurosisok“. Közös jellemvonásuk az ú. n. inadaequat, minden logikai alapot nélkülöző associatio, ami tehát már apriori magán viseli a beteges, nem normális lelki folyamat bélyegét. Legköznapiabb példa erre, ha valaki nem mer végigmenni egy biztos korláttal védett negyedik emeleti folyosón, vagy egy széles hegyi országúton, amely ugyan meredélyek mellett visz el, de szekerek kerülhetik el rajta egymást, — és pedig nem mer azért, mert szédül és fél a leeséstől. Vagy ha valaki veritéktől gyöngyöző homlokkal kezd el reszketni egy színház földszinti padosorának közepén, attól tartva, hogyha valami miatt is kellene szaladnia, hány embernek kényelmét volna kénytelen megzavarni! Vagy ha valaki egész életét a bacillusoktól való remegésben tölti el. A laikus, egészséges ember hajlandó az ilyen kórképre azt mondani, hogy ostobaság, nevetséges! — mi orvosok tudjuk, hogy az ilyen „phobiában“ (-iszony) szenvedő betegek mélyen és igazán sajnálandók, s igyekszünk megtalálni azt a kulcsot, amely a gyógyulás útját megnyitja.

Valahogyan más elbírálás alá esik a gyermeknek vagy a babonás embernek félelme a kísértetektől, meghaltak hazajáró lelkétől, stb. Itt a gondolat primitívségéből annyiban hiányzik a logikátlanság, hogy az illető számára az a kísértet vagy hazajáró lélek valóban létezik, fölruházva azokkal az emberfölötti képességekkel, erővel, amelyek ellen hiába minden küzdelem. Ha valóban volnának ilyenek, úgy minden okunk meg volna tőlük reszketnünk; az azután más lapra tartozik, hogy a nevelés és oktatás által igyekeznünk kell a kísértetek fogalmát kiküszöbölni. Ezen a téren tehát kevésbé az orvos, hanem inkább a nevelő, a tanító számára adódik az a kötelesség, hogy felvilágosítólag lépjen közbe.

A felsorolt esetek mindkét válfajában hiányzik egy nagy tényező: a morális törvény. A primitív, kezdetleges gondolatmenet egyszerűen az önfenntartásért vél küzdeni, saját létezését látja veszélyeztetve, — mindkét esetben teljesen ok nélkül.

Azon helyzetek, mikor valaki kenyérkeresetből vagy virtuoskodásból teszi ki magát komoly életveszedelemnek, külön analízis alá tartoznak, aminek a bátorság vagy gyávaság definiójához sok köze nincs.

Egészen más beszámítás alá esnek azon szituációk, mikor az egyén valamely morális törvény parancsa következtében köteles magát kitenni komoly és nem elképzelt életveszélynek. Ez az erkölcsi törvény nem ismer megalkuvást, és ép ezért nem is kívánja az egyéntől, hogy ismerje félre vagy becsülje alá azt a veszedelmet, melynek szembe kell néznie: a katonának tudnia kell, hogy szolgálati esküje és zászlója iránti hűsége mindennél előbbrevalók s még csak annyi tétovázást sem engedhet magának, hogy a feljebbvalójától kapott parancsot cél- vagy okszerűségi szempontokból bírálgatni kezdje. Teljes tudatában lehet a veszélynek, melynek magát kiteszi, de azért szót kell fogadnia; a bátorság egyik előfeltétele éppen az, hogy ismeri, látja, tudja a veszélyt; — hiszen ha ez nincs így, akkor az illető lehet vakmerő, de semmiesetre sem bátor.

Az élet nagy morális tételeinek értéke abban van, hogy az egyén köteles magát nekik alávetni, a maga teljes egészében, önfenntartási ösztönének tudatos alárendelésével. Ez a nagy „kategorikus imperativus“ az ő egyszerű hatalmas, ércebevessett törvényeivel képezi a mi világrendünknek alapját; hogy ez utóbbi mi volna, vagy hova sülyedhet eme transcendentális értékű erkölcsi törvények nélkül, arra szomorú és megrendítő példákkal szolgál a világtörténelem egy-egy fejezete.

Kiindulópontunk tehát az, hogy az élet (és elsősorban a katona élete) szükségszerűleg teremt oly helyzeteket, melyekben az erkölcsi világrend és az egyén alapvető, önfenntartási ösztöne közti összeütközés elkerülhetetlen, — s ha ez utóbbi győz, akkor súlyos sértés esik azon a transcendens morálon, amely nélkül társadalmunkat és nemzeti életünket sem fönntartani, sem elképzelni nem tudjuk. Azok, akik a problémának ezt a megoldását, a kérdésnek egocentrikus elintézését védik és „gyógyítást igénylő betegségeinek minősítik, egészen hasonló módon „természettudományüag megalapozott“ okfejtéssel küldhetik kórházba azt, aki p. 0. dühében vagy féltékenységeben gyilkol.

A természettudományok, melyeknek sorában a modern orvosi lélektan komoly és előkelő helyet foglal el, nem tűrik a dilettantizmust. Ha ebbe a vitába belekeverjük a pszichiátriát, vagy az ideggyógyászatot, akkor maradjunk szigorúan tárgyilagosak és vizsgáljuk meg a problémát „sine ira et studio“, — de logikai botlások nélkül.

Az az óriási tömegexperimentum, amit a világháború az orvosi lélektan terén is jelentett, tényleg a példák ezreivel szolgált, mikor az egyén önfenntartási ösztönének és a kötelességérzet morális törvényének összeütközéséből valamely idegbaj származott (de mennyivel nagyobb volt azon ezreknek száma, kik csodás bátorsággal és hűséggel álltak meg helyükön!). Ez annyit jelentett, hogy két ennyire hatalmas tényezőnek összeteközése nem engedett más utat az egyén számára, mint „menekülést a betegségbe“. Csaknem kivétel nélkül valamely egészen imminens életveszedelem (p. o. gránát-

légnyomás, súlyos idegsokk) után láttuk előkerülni a bénulások, reszketők, stb. százait, kik első hónapokban komoly fejtörést okoztak az orvostudománynak, míg végleges megállapítást nyert, hogy ezek tiszta hysteriás, tehát tudat-alatti megbetegedések, melyek legtöbbször nagyon egyszerű szuggesztív eszközzel gyógyítható volt. Egyik döntő bizonyíték volt e felfogás mellett az a tény, hogy a hadifogságba jutott katonák között, kiknek számára a háború és ezzel együtt az életveszedelem is egy csapásra megszűntek (szegények, ők legalább ezt hitték!), hasonló kórképet úgyszólván egyet sem lehetett találni.¹

Csakhogy ez az egész lélektani folyamat az öntudat alsó, rejtett rétegeiben ment végbe: felszínre csak a bénulás vagy egyéb idegtünet került. Az ilyen betegek messze túlnyomó számmal a becsületes, kötelességtudó katonák sorából kerültek ki, hisz az alapvető előfeltétel éppen a mély morális érzés volt! Hardy Kálmánnak teljesen igaza van: ezek közül egyetlen egyet sem állítottak haditörvényszék elé, hanem valamennyi kórházakba, megértő orvosi kezelés alá került. Hivatkozom arra a nagy tudományos vitára és komoly orvosi irodalomra, amely az egész probléma körül lefolyt és kialakult, — hivatkozom arra a közismert tényre, hogy a hadvezetőség minden államban (Magyarországon Rózsahegyen) külön kórházat állított föl az ilyen betegek számára. Ezek az emberek nem voltak gyávák, sőt ellenkezőleg: tudták és érezték, hogy helyük ott van a lövészárkokban, társaik között, de az önfenntartási ösztön belekergette őket az egyetlen, számukra lehetséges megoldásba: a tudatalatti én megbetegedésébe.

Azok, akiknél az erkölcsi érzés nem volt elég erős, egyszerűbben intézték el a dolgot: „meglógtak“, otthagya mindent. Tudjuk, hogy az ilyen gyászvitézek ezrei bujkáltak a háború vége felé a szlavóniai erdőségekben és a monarchia két fővárosának kloakáiban, szomorú emlékü szerephez jutva az összeomlás után, mikor szabadon merészkedhettek elő a napvilágra. Ezek nem voltak betegek, hanem gyávák, és minden erkölcsi érzés, mondhatnók: az egész morális világrend desperádói. Igazán ijesztő rabulisztákára volna szüksége annak, aki ezekre orvosi diagnózist akarna alkalmazni!

SZÖLLÖSY LAJOS

NAGY KÁROLY BIRODALMA A HUSZADIK SZÁZADBAN

A KONFERENCIÁZÓ és megbomlott politikai egyensúlyának helyreállítására törekvő, háború utáni Európa kiszámíthatatlan fordulatokban gazdag történetéhez érdekes adatokat nyújt az a cikk és a cikk nyomában megjelent levélváltás, amit egy jónevű angol publicista, Sisley Huddleston közölt nemrégiben az egyik angol politikai hetilap, a New Statesman hasábjain egy politikai vagy inkább diplomáciai ambícióiról híressé vált német iparmágnás, Arnold Rechberg tervéről. A terv a francia és német nehézipar, a kálium és vegyi ipar között 1926 óta már megvalósított kartell-szerű szövetség után olyan széleskörű politikai, sőt katonai területre is átvitt célokat tűz maga elé, hogy azok megvalósítása valóban azt jelentené, amit Huddleston cikke címének választott: Nagy Károly birodalmának a huszadik században való felelevenítését.

Első pillanatra Rechberg terve fantasztikusnak tetszik. Kiindulási pontja az, hogy a francia és német főbb iparágak között már megvalósult liaison-t Franciaország és Németország közötti olyan rapprochement-ná kell kiépíteni, aminek alapja gondosan megszervezett katonai szövetség lenne. A terv a francia hadsereg állandó létszámát 500 ezerben, a német hadseregét 300 ezerben állapítja meg, közös vezérkarral, amelynek legfőbb feladata lenne olyan

¹ Miként ez jelen számunkban Nyirő Gyula, A hysteriáról írt cikkében is ki van fejtve.

katonai tervek kidolgozása, amelyek az európai kontinens két legnagyobb nemzetének katonai együttműködésével Európa békéjét véglegesen biztosítanák. Franciaország és Németország rendezné a köztük fennálló vitás kérdéseket. A franciák kiürítenének minden megszállt német területet és természetesen új rendezés alá kerülnének a jóvátételnek francia-német vonatkozású megállapodásai is. Törölnék a versaillesi békeszerződésnek a háborús felelősségről szóló szakaszát és Franciaország nem ellenezné tovább Németország és Ausztria egyesülését. Bevonák a szövetségbe Belgiumot és a belga hadsereget és fontos szerep jutna Lengyelországnak is. Danzig szabad kikötő maradna, de a lengyelek a corridor-t visszaadnák Németországnak az ilyenképen elnyert német-francia biztonsági garanciáért, amelynek birtokában a lengyel hadsereg nyugodtan nézhetne szembe a bolsevik Oroszországgal, az „egész civilizált Európa ellenségé”-vei. Ez az elgondolás, amihez Rechberg állítása szerint Foch tábornok is előlegezte jóváhagyását, valóban Charlemagne birodalmának új formában való fel-támasztását jelentené.

Ezek mögött a tervek mögött minden fantasztikus voltak ellenére is komoly tárgyalások és komoly formák között folytatott diplomáciai megbeszélések állnak. Arnold Rechberg abban a levélben, amelyet Huddleston cikkének megjelenése után a New Statesmanhez intézett, elmondja, hogy ő már közvetlenül a háború befejezése után ajánlatot tett a Berlinbe küldött első angol chargé d'affaires-nek, Malcolm tábornoknak, amelyben a világpiacon mind veszélyesebben terjeszkedő amerikai ipar hódításával szemben Anglia, Franciaország és Németország közötti ipari szövetség gondolatát vetette fel. Angol részről nem talált semmi megértésre a vállalkozó szellemű német iparmágnás, de érdeklődött tervei felől Haguenin, a francia chargé d'affaires. Rechberg 1923-ban már Poincaréval tárgyalt Párizsban és a levélben elmondottak szerint a kálium iparban 1926 tavaszán létrejött francia-angol egyezmény ezeknek a tárgyalásoknak volt kézzelfogható eredménye. Rechbergnek fontos szerep jutott az acéliparban ugyanennek az évnek őszén létrejött francia-német egyezmény létrehozásában is, amely ellen az Amerikai Egyesült Államokban alakult meg az International Raw Steel Association a két legnagyobb amerikai acéltrust, az United Steel Corporation és a Bethlehem Steel Company egyesítésével. Hogy milyen arányú érdekeltségekről volt itt szó, az kitűnik abból, hogy a világ évi átlagos százmillió tonna acél termeléséből 30 milliót a francia-német, 45 milliót pedig az amerikai super-trust képvisel és ezzel szemben a rosszul megszervezett és elavult technikai eszközökkel dolgozó angol acélipar évi termelése mindössze évi 6—7 millió tonnára tehető.

De folytak politikai természetű megbeszélések is, szintén Rechberg közvetítésével. Poincaré megbízottja Paul Reynaud, francia nacionalista képviselő volt, aki több alkalommal tárgyalt Németországban minden számottevő német párt vezérével. Viszont német részről Lippe tábornok járt fontos megbízatással Franciaországban és folytatott közvetlen tárgyalásokat az akkori francia hadügyminiszterrel, Painlevével; francia katonai részről pedig Walsch tábornok, az Ellenőrző Bizottság francia elnöke töltött hosszabb időt Berlinben a Rechberg-féle tervek megbeszélése céljából.

Huddleston Rechberg levelére adott válaszában azt írja, hogy az ő kezében egész csomó okmány van, ami ezekre a Rechberg-féle tárgyalásokra vonatkozik. De bármennyi legyen is a valóság ebben a különös tervben, mindenesetre jellemző arra, hogy a háború utáni Európa mennyire nem találta még meg azt a végleges egyensúlyi helyzetet, amelyben zavar és aggodalom nélkül megvalósulhatnának a béke normális életviszonyai. Közvetve, de nem nehéz levonni azt a következtetést, hogy ezek a kiegyensúlyozó törekvések, amelyeknek realitása nemcsak Rechberg fantasztikusnak tetsző terveiben, de még a locamoi szerződés józan politikai tényében is olyan messzire esőnek látszik, régóta és talán még égetőbben esedékesek Középeurópa összekuszált területi és politikai viszonyainak újjárendezése érdekében.

A MAGYAR FALU S A CSERKÉSZEK

Amíg az ifjúság élete a hangos falu felé fordulás jelszavától s a népi gyökerű megújulás hovatovább sokaknak meg nem értett szólama lesz, nagyon kevés azoknak a száma, akik tényleg tettek s tesznek is valamit a magyar faluért. A Magyar Szemle Falu-számában Asztalos Miklós helyesen mutatott rá arra, hogy másrészt a fiatalság széles rétegei érdeklődés nélkül haladnak el a súlyos s őket eminensül érintő problémák mellett. A magyar ifjúság tehát még mindig idegenül néz a falura, hiszen az előbbieket csak viták hévében szült terveknél maradnak, az utóbbiak pedig még csak nem is vitáznak.

Voltaképpen mi szerepet vállalhat magára ebből a nehéz probléma-komplexumból a magyar fiatalság? Világos, hogy nincs módjában a falu bajain gyökeresen segíteni, s a helyi orvoslás nem mindig hatásos. Egyedüli s fő feladata csak az lehet, hogy minél jobban megismerje Magyarországot falvait, hallja bajaikat, lássa a falusi életet, ne legyen idegen, érzéketlen mai nyomorúságával szemben, s ha vezetője lesz, bármily pozícióba kerül, számot tudjon vetni azokkal, akik Magyarország s a magyar faj gerincét alkotják. A fiatalság szerepe tehát nem terjedhet túl a tényismeretek tanulásán s azon a munkán, hogy minden eszközzel — e sokszor elhasznált frázist kell használnom — hidat építsen a jövőndő magyar intelligencia és a föld népe között. Ennek az elgondolásnak végeredményben két oldala van. A fiatalság érintkezése a faluval nemcsak annak lesz hasznára, hanem a minden szempontra kiterjedő megismerés, széles szociális nevelő erővé válik a fiatal nemzedék tömegeinél. Ha magában a praxisban ismerkedik meg oly tényekkel, amelyekkel az iskola (vagy pótlása) nem tud foglalkozni, a belső átélés nagyobb ereje löki egyrészt a megkedvelt munka, másrészt a problémával való foglalkozás irányába. Sajnos azonban mindeztideig az ifjúságnak csak egy speciális részénél látjuk, hogy de facto, túl irodalmi reminiscenciákon és ideologikus magyarázatokon, részt kér a magyar élet legsürgősebb s legvajúdóbb sorskérdésének tanulmányozásából. A cserkészet előtt a falu nem ismeretlen titok már, s nem idegen messziség. Nagyon sokáig a magyar cserkészekre is rá lehetett mondani, hogy csukott szemmel járnak a rájuk váró birodalomban, mert eleinte csak szórványosan akadtak táborozó csapatok, kik egy-egy estére meghívták tábortüzköz a falu népét, vagy jegyzőnél, papnál, tanítónál érdeklődtek a viszonyok felől. Ehhez járult a cserkészet angol eredetéből fakadó s csak részben átfórmált idegen romantika s a cserkészdalok szintelen melódiái, melyekre semmi hatása nem volt kezdetben a sok vándorlásnak. Lelkes emberek azonban azonnal észreveszik a hibát, és már 1922-ben, jóval a szlovenszkói regősök és a magyarországi levante-intézmény megindulása előtt, levették (falusi cserkészek) alakulnak, s a budapesti fiúk tanítják cserkészmertetekre a „kalászos“ testvéreket. Ezt a mozgalmat is, mint sok más hasznosat, a Zászlónk ifjúsági lap indította útnek. A levante cserkészek azonban rövid működés után beszüntették munkájukat, ami a messzebbre tekintők előtt nem volt meglepetés, hiszen előrelátták, hogy indiáncsomókra tanítani, vagy cserkészkalapba bujtatni a falusi legénykéket nem lehet. A szlovenszkói regős mozgalom, amelyről a Magyar Szemle hasábjain már több szó esett, egészségesebb elgondolásból fakad, hiszen ugyanez az intézmény a német ifjúságnál igen jól bevált, s a Wandervogelok, akik ugyanennek a népi eszmének szülöttei, nyaranként egész Európát végigvándorolják, hogy közösséget létesítsenek fajtestvéreikkel. A sáovenszkói regősök első puhatolózó és félre sikerült kísérletek után cél-egyenesebe találtak, mert a folklore számára gyűjtöttek, s tábortüzeiknél ezek énekeltek együtt velük, ami nem csekély jelentőségű, amikor a falu mögött a mézesszájú s földet osztó csehszlovák demagógia teljes fegyverzeté áll. Utóbb, sajnos, a regős mozgalomból kifejlődött Sarlósok egy igen szűk

osztály - determinációjú szocializmusba torkollottak bele, ami azonban a regősmunka jelentőségét nem érinti.

A magyar cserkésznek kétségkívül nagyobb lökést a regősmozgalom adott, amelynek szerencsés formája készen állt a megvalósítóknak. A cikkek és törekvések végre sikerrel jártak s az 1929-es nyár végre eredményt hozott Faragó Edének, az eszme leglelkesebb propagálójának s minden kétséget kizáró módon igazolta, még ebben a tekintetben is, a cserkészlet nagyra-hivatottságát. Két tulajdonképpeni regős út indult, az egyik a magyar alföld legelrejtettebb vidékére, a Tiszazugba, a másik a Mátra, Mezőkövesd környéke felé vette útját. A mátrai széleskörű tanulmányi célra készült s csak öt egyetemi hallgató vett részt benne, de vezetőjüknek több mint száz oldalas beszámolója a 14 községről, meglepő és nagyértékű. Adatok, rajzok, kottamellékletek, fényképek sokasága beszél a látott népművészetről és népszokásokról, a beszámoló többi része pedig az útjukba esett falvakról ad rövidebb-hosszabb találó jellemzést. A tiszazugi regősjárás szintén a próba jegyében indult, hét fiúval, kicsinnyel, naggyal vegyesen, akik tíz községben tartottak tábortüzeket, a legsötétebb és legbizalmasabb magyar parasztoznak. Amellett minden faluról többé-kevésbé helytálló szociográfiai képet is alkothattak. A tábortüzeken, ahol a résztvevő közönség kétszáz-kilencszáz között váltakozott, megnyílt a magabazárkózott, szinte fölényesen gőgös hallgatók szíve, s nótáinkban a magukéra ismerve, együtt játszottak apraja-nagyja, hogy utána megdöbbenő képeket kapjunk faluvezetőktől s maguktól a gazdáktól egyaránt. A két regős út a legteljesebben sikerült, és pionír munkájuk közkmcse az egész mozgalomnak. A népművészeti anyag most van tudományos feldolgozás alatt, a többit pedig lapszámonként közli a Magyar Cserkész s a Vezetők Lapja.

Az idei nyári program azonban nem állt meg a regős utaknál, hanem megkezdte a cserkészpróbák átmagyarítására való kutatást, öreg cserkészek járták be a Hortobágyot, a bugaci pusztát, Salgótarját s a Bakony vidékét, s gazdag anyaggal tértek vissza. Egy másik csoport végigcsónakázott a magyar Tiszán, egy harmadik a Dunának egy szakaszáról készített részletes vizitérképet.

A cserkészmozgalom mindenképpen bekapcsolódik a magyar vidék, a magyar falu életébe. Az új esztendőben pedig nagyszabású tervvel indulnak tovább. A regősutak hármas irányúak lesznek, a tulajdonképpeni vándorló regőscsoportok tábortüzeket gyűjtenek a községekben, s egyúttal, ha idejük akad rá, gyűjtőketnek is. Ezzel kapcsolatos a Magyar Cserkészszövetségnek az a tendenciája, hogy a táborozó csapatoknak olyan kátét adjon kezébe, amely kész programot ad már az úgynevezett faludélutánok tartásához. Az első ilyen kiadványnak nagy sikere bizonyítja, hogy szükség van rá. Egyrészt az emberek szívesebben fogadnak kész gondolatokat, másrészt pedig sokan éppen ellenkező eredményt értek volna el balkezes kezdeményezéseikkel. Ez év nyarán útnak indulnak a tudományos felkészültségű kutatók is. Ebben a munkában csak egy-két emberre számíthatunk, de folklorisztikus vándorútjaik reménnyel biztatnak. Ugyancsak tervbe vették azt is, hogy egy-egy környék viszonyainak különböző szempontú feldolgozására indítanak kis csoportokat. Mindezt el sem lehet képzelni más érdekelt szervek — mint például a Faluszövetség — bevonása nélkül, s szakemberek kihagyásával. A Magyar Cserkészszövetség erre is gondolt, hiszen egy-két tanfolyamot iktatott tervébe, melyeken szaktudósok adják meg az irányt, a már amugyis ily téren dolgozó egyetemi hallgatóknak. Mert mondanunk sem kell, hogy mindez kapcsolatos az öregcserkészek új útjaival. Sokáig a cserkészletből kinötteknél nem találkoztunk ezzel a harmonikus ifjúsági munkakörrel, öregcserkészletünk nagyrészt folytatása volt a kamaszok cserkészetének s így sokan elvesztek a magyar ifjúsági élet zilált s célt nem találó forrongásában. A magyar cserkészlet falumozgalma kapcsolatos egy új, a cserkészletből kinőtt egészséges ifjúsági mozgalommal is, melynek egyik ága az előbb vázolt terület. A cserkészlet, amely tizenkét éves korban kezdi el a nevelést, életmozgató erő, nem állhat meg az élet kapujában.

Mindezideig még nem találták meg azokat a kereteket, melyekben egy nagy, szolidáris közösségben, különböző részmunkával dolgozhatik, élhet az egyetemi hallgató, iparos-öregcserkész és a többiek, kiket a mozgalom átformáló ereje nevelt. Nem túlozunk akkor, ha azt mondjuk, hogy ez új szint és egészséges lendületet fog adni az ifjúságnak. A mai fiatal mozgalmak kivétel nélkül gyökeres hibákban szenvednek, s legszomorúbb annak az iránynak nem kívánt eltolódása, amely ígéret volt az új nemzedéknek. Szinte azt kell mondanunk, hogy a borzashajúság lett úrrá rajtuk, szabódezsői zavarokkal telítik az amúgyis kuszáit lelki képletet mutató ifjúságot.

A cserkészlet falumozgalma nem tartozik mindenestől az új megindulás programjába, hiszen a vándorlások s tábortüzek kis fiuknak a munkáját is felhasználják arra, hogy a falu és város közötti mély szakadékot betömjék. Legújabbán ugyan érthetetlen hangok szólaltak meg,¹ mondván, kár próbálkozni is a „híddal“, mert az ellentét a városi és falusi lélek között „áthidalhatatlan“. Ezzel az a priori eredménytelenséget fixírozó elmélettel csak megakasztják azt a nagy és széles alapokra helyezett munkát, amelynek szolgálatába a magyar cserkészlet is beállt önnön s a magyarság javáért.

ARADI ZSOLT

RÁDIÓNK JELENE ÉS JÖVŐJE

C SISZÁR Bélának a Magyar Szemle legutóbbi számában „A magyar rádió“ címen megírt cikke adja kezembe a tollat; Magyarország legnagyobb nyilvánossága, a rádió megérdemli a behatóbb megtárgyalást a Magyar Szemle közönsége előtt.

Tévedés az, hogy a budapesti rádió szereplését komoly kritika tárgyává még aligha tették. A komoly kritikát elvégezte a közönség nevében ítélező kritikusok mellőzésével maga Magyarország népe, midőn az 1928. évi 83.714 előfizető számát 1929. végére fejnövelte 261.000-re. Végzi ezt a komoly, pénzébe kerülő kritikáját a közönség folytonosan, havonta mostanában ugyanis átlag 2500-zal nő az előfizetők száma. A rádió vezetősége külföldi adatok számbavétele és a magyar terjedés mérlegelése alapján az ország rádiótelítettségét a technikai rész teljes kiépítése után kb. 400.000—450.000 előfizetőben látja, ami annyit jelent, hogy négytagú családot számítva 2,000.000 lélek válik többé-kevésbé rádióhallgatóvá. A rádió nem a kritikusoknak, hanem a nagyközönségnek szánt intézmény; vezetősége ilyen eredmény után feltétlen büszkeséggel tekinthet vissza működésére. A hírlapi és szaklapi bírálók kiadós része állandóan gáncsolja a magyar rádiót a közönség nevében, ugyanakkor a közönség pedig szinte tódul a rádióelőfizetők közé; nyilvánvaló, hogy itt ellentmondás van, mégpedig kétségtelenül a rádió javára. Lehetne-e állandóan közönségellenes, rossz, alacsonyrendű műsorral ilyen hatalmas eredményt elérni?!

Rádiókritika tehát igenis van, úgy a közönség, mint a sajtó körében. A sajtó, mint az Est-lapok állandóan rosszaló rádiórovata mutatja, nem érez valami nagy függést a műsorhirdetések miatt; az is bajosan állítható, hogy a rádiókritikát nem vállalják oly szívesen újságírók, mint a szinikritikát. Az újságíró, mint a való dolgok világos szemű figyelője jól tudja, hogy aszinkritikának sincsen irányító ereje a közönség előtt; Schöpflin A.Jadár pár esztendeje ragyogó cikkben mutatta meg, mennyire megbuktatja olykor a közönség manapság a kritikusokat. A barátnő, a jóismerős dicséretének vagy rosszalásának több hitele van a legtöbb ember előtt, mint bármely sajtókritikának.

Aki a rádióról rendszeres bírálatot óhajt mondani, azaz irányító gondolatokat kíván a rádió vezetőségének tudomására hozni, annak mindenképp előtt azon közönség összetételével kell tisztában lennie, melynek nevében

¹ Dr. Kiss István: Az agrár settlement, Magyar Kultúra, 1930. 2.

beszél a nyilvánosság előtt. Az alapvető hiba itt van; a legtöbb bíráló tisztán egyéni véleményét, vagy a lapgazda érdekeinek megfelelő „bíralatait” mondja el, a 261.000 főnyi tömeg minden statisztikai elemzése nélkül; a közönség levelei viszont sokszor a kritikusok kívánságaival homlokegyenest ellenkeznek.

Az 1929. július 1.-i állapot adatait előfizetősűrűség tekintetében fel dolgoztam már egy szaklapban.¹ Statisztikai tanulmányomból a következő érdekes adatokat emelhetem ki:

1. A rádióelőfizetők felét Nagy-Budapest adja;
 2. A rádióhasználat sűrűsége Budapest környékén messze felülmúlja a vidék adatait;
 3. Vidéki városaink rádióérdeklődése átlagban a lakosság 3—4%-ára szorítkozik;
 4. Falvainkban a népesség 1—2%-a tart rádióvevőkészüléket;
 5. Nagyobb ipartelepek lakossága kétszer-háromszor annyi készüléket tart, mint a környékbeli mezőgazdasági népesség.
- Budapest főváros maga 9.54%-os arányszámával nem áll túlságosan elől.

A postaigazgatás most gyűjti nagyszabású rádióstatistikájához az adatokat, fel akarja dolgoztatni az előfizetősűrűséget az egyes helyek szerint, majd adatokat szolgáltat a rádióközönség foglalkozásáról és a tartott vevőkészülékekről. Igazi, a közönség szószólójának tekinthető rádióbírálat csak akkor kezdődhetik.

A mai bírálók bizonyos állandóan visszatérő bírálati kaptafával dolgoznak. Ez nem csupán a magyar rádiókritikusok sajátsága, hanem az egész Európa rádióbírálati. Hivatászerűen végig kell böngészni hetenként Európa valamennyi rádiószaklapját, ezenfelül én fordítom az összes külföldi rádióállomások hivatalos műsorát hétről-hétre, így talán legjobb betekintésem van úgy a műsorszerkesztésbe, mint annak bíralataiba. Nyugodt lélekkel állíthatom, hogy alig van egyformább valami a rádióbírálatnál, mindenütt és mindig ezek a panaszok:

1. Nem sztárokat, hanem kezdőket és dilettánsokat szerepeltetnek a számok túlnyomó többségében;
2. A külföldi állomások hasonlíthatatlanul jobbak a belföldiekénél;
3. A bemondók műveletlenek, nem tudnak idegen nyelveket, ha tudnak, rossz a kiejtésük;
4. A rádióállomások vezetőinek nincsen semmi érzékük az alkalomszerűség iránt;
5. A prózai előadások unalmasak;
6. Az érdekes számok mindig a hallgatóságnak alkalmatlan időre esnek;
7. A színvonal alacsony.

Sokan házi cigányukat látják a rádióban. A régi mulató magyar világban az volt a gyönyörök teljessége, hogy a cigány egyetlen mulatótársaságnak húzta, sőt gyakran abban a kompániában is csupán egyetlen egyének. Ma a rádiótól ugyanezt kívánják: húzatni vele egyéni ízlés szerint. Az operarajongónak csak operát, a nótázónak csak magyar nótát. A közönséglevelek többsége nem a műsorok változatoságát követeli, hanem a kedvenc műorszám gyakrabbi előadását és a nemtetsző szám végleges mellőzését.

Csakugyan a rádió Európászerte szerepeltet kezdőket. Reggel 9 óra 15 perckor nem állíthatja oda a budapesti stúdió a mikrofon elé semjeritzát, sem Giglit. Az volna legigazságtalanabb, ha a rádió, az ország legnagyobb nyilvánossága is számúzná a kezdőket, a fiatalokat. A hangversenyéletet úgyszólván megszüntette a rádió házhozzállított zenéje, a közönség csak a legeslegkiválóbb előadóművészek hangversenyait látogatja. Hol tűnjön fel ilyen körülmények között a kezdő előadóművész, hol szerezzen nevet? Dilettánsok Európa valamennyi műsorában előfordulnak, ahogy megléljük

¹ Rádióélet 1929. okt. 4. sz. 10—11. oldal: Hol van a legtöbb rádió Magyarországon?

írásaikat minden lap hasábjain, ahogy találkozhatunk velük az irodalmi és művészeti társaságok tagjai között. A dilettánsok legtöbbször hathatós protekciók birtokában mernek „alkotni“, nekik van legsúlyosabb fegyverük a rádió stúdió körül folyó tülekedésben, úgy Londonban, mint Stockholmban, Budapesten, vagy Breslauban. Népszerűséget és elismertséget hajhásznak szegények, természetesen hiába. Bizonyos, hogy a rádióműsorok színvonalát erősen húzzák lefelé, hatalmi eszközeik birtokában azonban lerázhatatlanok. Ezen a ponton sokat tehetne a rádiókritika, ha maga is kérelmelhetetlen tudna lenni a protekció felé.

Ha valaki átnézi a budapesti rádió fél- vagy negyedévi műsorát, hamarosan megállapíthatja, hogy a magyar élet által termelt művészeti és irodalmi értékek legtöbbször állandóan tevékenykedik a rádióban. Azért írom, hogy legtöbbször, mert vannak még mindig olyan neves emberek is, akik idegenkednek a rádiótól. A legelőkelőbb magyar színészek játszanak, a leghíresebb zeneszerzők és előadók muzsikálnak, újabb idő óta a legtöbbre tartott írók olvasnak fel. Ezeknél többet és jobbat a mai magyarság nem adhat, ez a mi mai színvonalunk. Közöttük kisebb emberekre is szükség van, hiszen a rádió tömegfogyasztó, melyet csupa elsőrangú, csupa sztárnévvel nem is lehet ellátni.

A külföldi állomások jobb műsorára való folytonos hivatkozás a külföldi műsorok nemismerésével történik. Egy-egy külföldi szám megtetszik valakinek, ebből tüstént az egész műsor kiválóságára következtet, noha a teljes külföldi műsorok végigtanulmányozására nincsen sem módja, sem ideje. Arról egyetlen összehasonlítás sem beszél, hogy Milano például egyugyanazon operát háromszor adja egy héten belül; azt sem hozta még fel senki, hogy Barcelona délután 4-től 7-ig és 8-tól 9-ig egyszerűen nem közvetít, hanem uzsonna-, meg vacsoraszünetet tart; azt sem emlegetik, hogy a sokat dicsért Toulouse teljes, egészsétes színműveket és operákat nem ad. A latinnyelvű országok rádióállomásainál úgy mennyiség, mint minőség dolgában különb műsort adunk, a skandináv országok közül a dánok műsorgazdagsága áll a mienkhez legközelebb, bár operák tekintetében jóval szegényebbek még ők is, noha Dánia egyike a legfejlettebb rádióországoknak. A német állomások azt a nyugtalan keresést, lázas újatákarást mutatják, ami ma az egész németiség szellemi életét összekuszálja. Hangjátékaik a műfaji keret nagy bizonytalanságával visszaelő zavaros alkotások sokszor, hiszen mindent hanggal megadni épúgy nem lehet, mint fénnel hangot pótolni. Ezért a német rádióműsorokban sok az erőltettség. A „Kleinstaaterei“ szellemi eredményei a rádióban is kísértének, csipcsup helyi nagyságok sekélyes irodalmi és zenei költészete készletre ásitásra az éterben cserkésző rádióhallgatót. Újabban nagyon divatbajöttek a különböző tájszólásszindarabok, meg a tájszólásöntudatnak egyéb megnyilvánulásai, melyek persze mindenki másnak élvezhetetlenek. Igen szép erénye minden német rádióállomásnak a világháborúban elesett írók, tudósok és művészek műveinek állandó kegyeletos előadása, ezt a magyar rádióknak is ajánlani lehet. A brit rádióműsorból a heti jócelekedet óráját ültethetnők át sikerrel. Ez a műsorszám mindig valamely társadalmi felsegítésre szoruló intézmény ismertetéséből áll. Az is emeli a brit rádió érdekességét, hogy a közéleti férfiak fontosabb beszédeit rendszerint közvetíti a mikrofonon is. Egyebekben a mi műsorunk nem áll a British Broadcasting Company-é mögött, operát gyakrabban adunk. A műsorszámok állandósága, vagy mint a rádiókritika mondaná, sablonossága a brit rádiózásban nagyobb a mienkénél; ez az állandóság legkevésbé bizonyos német állomásoknál mutatkozik. Külföldi műsorokban, kivált az angoloknál és németeknél gyakran találkozunk végtelenbe nyúló prózai előadássorozatokkal; a mi rádióknk ezt, igen helyesen, nem enged meg.

A külföldi állomások legtöbbszörrel szemben van még egy erősen kiemelendő jó oldala Budapestnek: műsorszámait nem adja oda reklámcélokra. Nincs szörnyűbb, mint az andalító szerenád közepén jelentkező női divatruház vagy legújabb hangszóró.

Újabbban, kivált sajtókritikákban erősen hangoztatják a rádióműsor-számok napieseményekhez igazodó alkalmosságát. Ebben Berlin ad példát a világnak, stúdiójának külön aktuális osztálya van, mely újságírás módján dolgozza fel és közvetíti az eseményeket. Az ilyen kívánságokkal a sajtó maga alatt vágja a fát, hiszen a rádió hova-tovább nyolcadik nagyhatalom lesz, ha a sajtó a hetedik. Bizonyos, hogy Budapest rádiója megállapodottabb jelleget mutat ma még, mint Berlin, vagy a többi német nagyváros rohanó, kapkodó rádióállomása, de Berlin 62 millió ember „szűkebb körű” eseményeit adja tudtul, Budapest pedig csak 10 millióét. Mi nem játszunk európai Amerikát; ha volna aktuális osztályunk, úgy az csak bizonyos erőlködéssel hozhatna össze, sokszor hajszálánál fogva odarántott anyagot. Aktuális eseményekről azonnal véleményt mondani nehéz ügy, a rádióknak ez nem is feladata; aktuális események helyszínéről közvetítést adni lehetséges, bár általában túlértékelt és gyakran a hallgatóra nem is valami előnyösen ható dolog. A rádió közönsége nem riportlap sikoltó stílusát várja a rádióműsorban.

A prózai előadások unalmán mindenféle zeneszámok közbeiktatásával igyekeznek segíteni, amint azt nálunk a Rádió Szabadegyetem is teszi. Igazi segítség azonban az előadások érdekes tartalma lenne színes, eleven stílusú, ötletes előadókka. A tudományos, vagy hivatalos merevségből engedni kell; ezen a téren úgy nálunk, mint külföldön sok még a teendő.

Legtöbb kifogás úgy a sajtóban, mint a városi közönség körében a mezőgazdasági előadásokat éri. Bármily nagy igyekező mutatkozik is az összes gazdatényező bevonásával ezek tökéletesítése körül, vasárnap délutáni kirakati helyük miatt mindig panaszkodni fognak rájuk a szórakozni vágyó emberek, nem látván be, hogy a gazdák ilyenkor érnek rá legjobban rádióhallgatásra.

A rádió körül folyó érvényesülési harcokra felette jellemző, hogy egyetlen műsorszám van, melyért mindenki lelkesedik, melyet senki sem gáncsol és ez a gramofonközvetítés. Legfeljebb a gramofonlemezgyárak vetélkednek itt a háttérben, előadóművészek személyes küzdelme nincs, a lemezek legtöbbször külföldi. Ezen a ponton leginkább sikerül személyteleníteni a rádiót, a külföld által világhírűvé avatott művészek ellen nem mer szólni senki.

Ma már rádióink egész technikai felépítése elavult, bármily furcsán hangozzék is ez a csak pár évvel ezelőtt véghezvitt nagy berendezkedések után. Hangsúlyoznom kell, hogy ezzel a rádió vezetésére hivatott tényezők teljesen tisztában vannak. Az újjáalakítás előkészületei nagy arányokban folynak, a második magyar hullámhosszúság, a 210 m felhasználása s ezzel a sokat elrejtett kettős műsor dolgában csak majd e nagy technikai átalakulás után indulhatnak meg a komoly tárgyalások. A kérdésnek az itt a lényege, hogy a két külön műsor nem mehet különböző adóenergiával, előbb tehát a technikai újjáépülésnek két egyforma energiájú adóállomásra kell gondoskodnia. Elgondolhatjuk, hogy ez mekkora építő feladatot jelent. A kis államok gyakran vagy nemzetiségi, vagy felekezeti alapon használják fel második hullámhosszukat; Finnország például a hét bizonyos napjain Lakti főállomáson kétharmadnyi népét kitevő finn lakosságának ad finn nyelvű műsort, míg Helsinki, a második állomás ugyanakkor az egyharmad svéd lakosságot szolgálja ki svédül. A hét egy napján viszont ugyanez történik, de Lakti svéd és Helsinki finn szerepével. A két nemzetiség számarányában való műsorfelosztás itt hajszálig pontos. Hollandia Hilversum állomáson ad most általános műsort, míg Huizen nevű állomását teljesen átadta a katolikus és protestáns rádiótársaságoknak, melyek békés meg egyezéssel osztozkodnak rajta és a nekik kiosztott napokon teljes napi rádióműsort nyújtanak zenével, operettel, kabaréval. A kegyességnek műsoruk összeállításában semmi nyoma. Belgium második műsora a flamand katolikusoké, meg a flamand szocialistáké. Nem lehetetlen, hogy a jövőben felekezeti és pártérdekeltségek Európaszerte mindenfelé rádiót teremtenek maguknak, amint eddig külön sajtót tartottak szükségesnek, úgy most a nyilvánosság irányításának legmodernebb és hovatovább leghathatósabb eszközeiből, a rádióból is részt kének. A német szocialisták napi- és rádiólapjai máris

sürgetik a meglevő állomások burzsujkézből való kiragadását és pártarányban történő szétosztását. Megérjük, hogy a sajtó másodrendű hírközlő- és propagandaeszközzé süllyed le a rádió mellett, ami a rádióért folyó elkeseredett harcot jelent.

Másik nagy feladatunk a magyar rádiózás terén a vidéki, úgynevezett reléállomások felállítása. Ez a rádióhallgatók számának hatalmas megszorodását fogja eredményezni, miután a 20 kilowattos lakihegyi adóállomás hatóköre 140 kilométeres sugarú vételi területet jelent detektoros készülékek számára. Reléállomásokkal a detektoros vételi lehetőségek száma megsokszorozódik és éppen a kisemberek, az olcsó készülékek vásárlói jutnak Budapest rádiójának élvezéséhez. Különösen Miskolc és Pécs irányában fontos ez, mivel e két irányban rosszak Budapest vételi lehetőségei.

A rádió ma valóságos diktátor lehet, a nemzet művelődési ügyeiben irányt szabhat, szokásokat gyökereztetget meg. Ebben a tekintetben érdemes elgondolkozni, a napi műsoron kívül fensőbb, magasabbrendű életirányító programot kell teremtenie. Számos olyan dolgot elintézhet, melyet eddig nem sikerült elintézni, többek között megteremtheti végre a magyar zenei műnyelvet is. A rádió nem széplelkek szűk körének, hanem nagy tömegeknek szükségleteit elégíti ki, zenei műsorát a Valse triste-k, Impromptu-k, egyéb idegennyelvű megjelölések nem teszik érthetőbbé és kívánatossá az egyszerűbb emberek előtt. A zenei műnyelv magyarrátételére most van a rádiónak legmegfelelőbb ideje, a tökéletes képrádió eljövetelével a zene mai túlnyomó szerepe alá fog hanyatlani a rádióműsorokban, míg most a zenei élet csaknem teljesen a rádióé. Ilyen átalakító, hálás feladata több van még a rádióknak, ezek kitűzése és végrehajtása az intézmény arányaihoz és hatásához illendőbb munka, mint a napiműsor apró hibáinak fessegetése. Ilyen eszköz az emberek szellemi tartalmának kiépítésére és irányítására még alig volt kezében valakinek, ezt tudnunk kell használni, mert ismétlem, hovatovább minden sajtóeszköznél hatalmasabbá és hatékonyabbá válik.

KILIÁN ZOLTÁN

ANGOL NAPILAPOK

AKADNAK Magyarországon emberek, akiknek derűs és bizakodó reggeli hangulatát elrontja, ha betekintenek a kávéhoz mellékelt újságba. Parva sapientia regitur mundus — és a reggeli lap nagy pedagógiai hivatása talán abból áll, hogy jókor figyelmeztet arra, hogy egész nap ostoba és élvezhetetlen emberekkel lesz dolgunk. De az újságnak ezt az áldásos hatását nem mindenki ismeri fel. Vannak emberek, akik felsőhajtanak, amikor vezércikkben értesülnek, hogy bika garázdálkodott a Rákóczi-úton, elkeserednek, mikor az újság ismeretterjesztés ürügye alatt húsz éve elavult ismereteket terjeszt, és málázva a művelt nyugat országaira gondolnak, mint Bessenyei óta annyi bús magyar. Bessenyei nem ok nélkül szomorodott el, amikor Voltaire és a lőcsei kalendárium nivőkülönbségét latolgatta — de késő ivadékának nincs oka a panasza. Mert az angol lapok általános nivójához képest a pesti lapok legalább is dombocskákat jelentenek.

Merész tételünk igazolása nem szorul különösebb stúdiumokra: elég, ha kezünkbe veszünk egy mai újságot, mondjuk a Daily Mailt? Az első lapot a hirdetések foglalják el. Nálunk ez hátul szokott lenni — de az angol szisztéma talán becsületesebb: előre tenni azt, ami a legfontosabb, legalább is az újságnak. Azután jön két lap közgazdasági hír. Azt hiszem, ez ér legtöbbet, de ezt sajnos nem igen tudom ellenőrizni. Igaz, hogy komoly angol üzletemberek sem szokták elolvasni, hiszen sokkal bővebben megtalálják a naponta megjelenő szaklapokban. Azután jönnek a hírek, az angol lapok világszerte elismert pontos hírszolgálat. A mai napon pl. arról értesülünk, hogy egy sokat ígérő moziszínész nő tűnt fel (szövegközi kép),

hogy a világháború oka asszonyi bosszú volt, hogy egy úr 23 álnevet használt, hogy a kétsoros átmeneti kabát ebben az évben hosszabb lesz, mint tavaly volt, hogy egy özvegy jelent meg az Ismeretlen Katona sírjánál a Westminster apátságban, továbbá néhány válásról. Ennyi szenzációs hír mind egy nap, és alig hat lepedőt tölt meg a róluk szóló beszámolás.

Ezután következnek az angol lapok legkedvesebb specialitása, a *People and Their Doing* című rovat. A cím viruló együgyűségét vaskosabb nyelvünkön nem is tudnám pontosan visszaadni, de az értelme körülbelül az, hogy „Emberek és tetteik.“ Ebben a rovatban egy „szemlélő“ (*Onlooker*) egyes szám első személyben beszámol csodálatos kalandjairól, melyek vele és a londoni élet valamelyik állítólag közismert szereplőjével történtek meg. Például azt módja:

Menyasszony integet a tömegnek. Tegnap éppen jókor siettem oda, hogy láthassam Miss Phyllis Holmant, amint belépett a St. Martin in the Fields templomba, hogy hűséget esküdjék Mr. W. Richardsnak. A templom körüli közlekedést csaknem feltartóztatta a tömeg, mely elbájolva nézte a menyasszonyt, aki visszafordult a lépcsőkön és integetett. Az esküvői menetet nyolc kék ruhás nyoszolyó lány és két apród képezte

Avagy:

Sok lakóhely. Lord Moray, aki a Stuart-házi királyok leszármazottja, több lakóhelyet mondhat magának Skóciában, mint bárki más. Perthshireben az övé Kinfauns Castle és Doune Lodge; Fifeshireben az övé Donibristle Park, és Inverness-Shireben Stuart Castle. Főlakóhelye azonban Darnaway Castle, Elgnishireben.

Ó a nemes lord! De Mrs. Mc Grath szintén különös élményen esett át: Mrs.. Mc. Grath egy ideig Szerbiában tartózkodott és rendkívül érdekesnek találta, hogy a parasztok gyönyörű kézimunkákat készítenek, ruhaujjakat, gallérokat stb. Annyira elbűvölte őt a kézimunka, hogy számosat megvett és az a szándéka, hogy felhasználja őket legközelebbi ruháinál.

Evvel a rovattal közeli rokonságot mutatnak fel az angolok által olyannyira kedvelt *Human Interest Stories*, magyarul talán annyit tesz: nagyjaink emberi oldala. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy az angolok rendkívül humanus gondolkodásúak; a nagy politikusnak nem a tettei, a nagy művésznek nem az alkotásai az igazán érdekesek a számukra, hanem azok a „jellegzetes kis adatok“, melyekben jószívűk, gyermeki ragaszkodásuk, rögeszméjük vagy egyéb emberi dolog nyilatkozik meg. Igaz, hogy némelyik nagy embernek úgyszólván kizárólag csak emberi oldala van. Így pl. megtudjuk Sir Kynastonról, a volt lordmayorról a következőket:

Alaskában van egy yorkshirebeli lány, akinek nincsen idehaza senkije. A napokban levélben megkérdezte Sir Kynastont, nem tudna-e felvilágosítást adni bizonyos horgászeszközre vonatkozóan. Kellő időben megkapta a kért felvilágosítást.

Hasonló jellegű az *A Woman about Town* című rovat. Ez az előkelő hölgyről szól. Megtudjuk, hogy az Előkelő Hölgynek nagyon sok dolga van: A minap választanom kellett a Tejgazdasági kiállítás közt, ami mindig ellenállhatatlan vonzóerővel bír az asszonyi lélek számára; a Francia Bulldog-kiállítás közt, ahol ezek a divatos kutyák abszurd gallérjaikban parádéznek — és a westminsteri Orchidea-kiállítás közt. De az Autó-kiállítás utolsó napjai is igényt tartottak rám. Végül is az orchideák győztek, mert mindig kíváncsi vagyok estélyi toalettként eme lényeges kellékének a fejlődésére.

Miután magunkhoz tértünk az emberi dolgok okozta kellemes bágyadságból, következik a tulajdonképeni reportage, a szenzációk. A szenzációk itt is nagyobbára gyilkosságok, mint a világ egyéb részeiben. Különség legfeljebb a gyilkosságok, illetve a róluk szóló hírek elkészítési módjában van. A mi lapjaink szeretnek a szöveg közt fettel szedni bizonyos misztikus és hátborzongató mondatokat: „az ajtó kinyílt.“ Itt az újságkészítő inkább a címben tombolja ki detektívvadregényes fantáziáját. Erről azonban nem írok, mert a headline-ek, a nagybetűs címek kultusza, ha jól tudom, Amerikából származik, mint minden monumentális dolog és különben is nálunk is kezd meghonosodni. Az angol gyilkosságokat az jellemzi általában, hogy

az áldozat, ha nő, mindig szép lány és napsugaras kedély volt szegény, és ha férfi, wellknown clubman, jólismert clubvendég volt. A női áldozatokról azt is megtudjuk, hogy a haját egészen rövidre nyírva hordta vagy pedig már kezdett hátul nőni. A szabály az, hogy a szenzációs riportokban mindig kell nőnek szerepelni; ha máskép nem, meg kell említeni, hogy sok nő ment el a ház előtt, áltól a gyilkosság történt. A gyilkosságokon kívül a szavahihető tanuk által igazolt szellemjelenések okoznak nagy feltűnést. Angliában nagyon sok a szellem; az angolok, ezek a vérbeli sportemberek, rendszerint rájuk lőnek, de a golyó átmegy a szellemen, mintha levegő volna.

A szenzációk után a sport következik, két lepedőn. Külön színházi rovat nincs, ebben az angol lapok mégis intelligensebbek a mieinknél. És azután jön további négy lepedőn a legcsodálatosabb része a lapnak, oly csodálatos rész, hogy nem is találok magyar szót a megjelölésére. Talán ha azt mondanék erre a részre: Asszonyoknak, megközelítőnk, ha nem is a célját, de a nivóját legalább is.

Ennek a csodálatos résznek az éltető középpontja a Kérdés és Felelet. A Feleletet többnyire egy „jólismert“ regényíró adja vagy pedig egy nem kevésbé jól ismert lelkész, esetleg maga Dean Inge, minden „felelő“ nagy mintaképe. A kérdéseket általában két nagy csoportra lehet osztani. Az első csoport férfiak és nők egymáshoz viszonyított társadalmi helyzetével foglalkozik, hogy szabatosan fejezzem ki magam. Egyszerűbben mondva: a nőkérdéssel. Okos Nő Férfihez Menjen-e Buta Férfihez? Okos Férfi Feleségül Vegyen-e Buta Nőt? Mi a Nő Vallása? A Férfi Vagy A Nő Dolgozik-e Többet? Miért Pontatlanok A Nők? A Szépség Útjában Áll-e A Sikernek? Néha kérdés nélkül felelnek: A Nők Napról-Napra Szébbek Lesznek, mondja egy jólismert festő. A cikkhez mellékeli feltűnően csúnya felesége fotográfiáját, dehát de gustibus Egyébként mindezek a kérdés-feleletek női fotográfiákkal vannak ellátva.

A kérdések és nézetkék második nagy csoportja a „post-war girl“, a háború utáni lánytípus legendájával foglalkozik. Ennek a sajátos, háború utáni babonának, hogy a mai lány más, mint a régebbi lányok, talán sehol sincs annyi hívője, mint az angol újságírók közt. Sajnos, a legenda variánsai roppant egyhangúak. A háború utáni lány mindig cocktailt iszik és rövid-hajú, míg a háború előtti lány mindig hímzett és elájult. Illusztrációkép olvassunk el egy cikket valamelyik utóbbi Daily Mailből:

A Modern Lány. Ugyanaznap este klasszikus koncert volt egy híres hotelben, melyen nők nagyszámban jelentek meg. Mert a nők általában muzikálisabbak, vagy legalább is inkább érdeklődnek a zene iránt, mint a férfiak. Hirtelen, egy csendes zenei rész alatt, valaki hangosan súgta: „Egér!“ és úgy is volt. Az egér jobbra-balra szaladgált. Végül is egy igen csinos lány, igen divatos ruhában „magához csalogatta, megfogta és kivitte a teremből, azután visszatért a helyére és leült, mintha mi sem történt volna. Képzeljük el, mit tett volna a helyében a nagyanyja — bizonyára felsikoltott volna és végigesett volna a székeken.

Csodálom, hogy az önérzetes és őseikre oly büszke angol férfiak nem kelnek bántalmazott nagyanyjuk védelmére. De a háború-utáni nő mithosza sokkal komplikáltabb ostobaság, semhogy ilyen röviden el lehetne intézni. Ha az angol újságírók megnéznék a British Museumban látható rekonstruált szumériai nőt, a világ legrégebbi hölgységét, észrevehetnék, hogy már neki is feltűnően „háború-utáni“ ízlése és jellege Volt.

A kérdés-felelet után specifikusan női dolgok következnek. Átlag egy lepedőt foglalnak el a háztartási tanácsok és egyet a babyre vonatkozó dolgok. Ha a baby újságot olvasna, láthatná, hogy milyen fontos személy ő Angliában, legalább is olyan fontos, mint egy rugby-kapitány. Fontos része még az újságnak a beküldött levelek. Rose Macaulay, a „jólismert regényíró“, aki az angol újságírásról sok kitűnő szatírárt írt, a beküldött leveleknek három fajtáját különbözteti meg: az első csoport azzal kezd: „Uram, önnek, mint mindig, most is tökéletesen igaza volt, amikor megállapította, hogy . . .“ A második csoport a morózus helyreigazító. A harmadik egyenest a tárgyra tér: „Uram, kiskutyám legújabbban füttyörészni kezdett a foga közt. Kíváncsi

vagyok, vajjon más olvasónak is volt-e ilyen tapasztalata kis kedvence körül?”

Mert az angolok nagyon humánusak. Emberszeretetük a kutyákra is messzemenően kiterjed. Naponta jelennek meg könyvek kutyákról, ilyen címekkel: öt év kutyák közt. Közös barátaink etc. Az anti-vivisekciós ligának külön folyóirata van. Az új Lordmayort kísérő ünnepi menetben a legelőkelőbb helyet az állatvédő egyesület foglalta el. Diszkocsiján gázmaszkos cserkészek és gázmaszkos kutyák voltak láthatók. Csakugyan, hogyne volna nekik joguk a gázmaszkhoz! A cserkész is ember, a kutya is ember. Ennek megfelelően a kutyának is sok hely jut a napilapokban.

A kutyának igen — mondaná valaki — de hol maradnak az igazán közérdekű vagy legalább is annak tartott dolgok, a kül- és belpolitika, az „égető társadalmi kérdések”? Sehol. Az indiai home-rule-krízis legválságosabb napjaiban a Daily Express lapokat hozott a vacsoráról, amit a walesi herceg adott a Victoria Orosszal kitüntetett volt harcosok tiszteletére, míg az indiai kérdést egy interjúval intézte el. A Daily Mail beírta avval, hogy leveleket közölt, melyekben vidéki olvasók válaszoltak arra a kérdésre, Mit csinálna India Angolok Nélkül? Ugyanakkoriban a francia kormányválságról hat sorban emlékezett meg.

Az angol újságíró úgy látszik nem fogadta meg Kölcsey Parainesisének a tanácsát és nem érdeklődik a közügyek iránt. Aki olyan furcsa ember, hogy az ilyesmi érdeklí, az elolvassa a jó lapokat, a Timeset és a Manchester Guardian, vagy a kitűnő vasárnapú újságokat és havi folyóiratokat.

Ma már minden átlagos angol tudja, hogy a Victoria-korra haragudni kell, hogy a régi jó világnak vége és nehezebb napokat élünk. De a gyakorlatban, legalább is az újságírói gyakorlatban, még mindig a régi jó világ elvei érvényesülnek. Az angol napilapok általában véve oly meseszerűek, a valóság fontos kérdéseivel szemben oly tartózkodóak, mint nálunk a lapok vasárnapi mellékletei. An angol madár még mindig a Victoria-kor struccmadara. Vagy talán csak az újságíróké. Az újságírók az egész világon néhány évtizeddel a kor mögött vannak. Az angol újságírók még mindig azt hiszik, hogy minden rendben van.

Ezért igazat kell adnunk Rose Macaulaynek, „Azok, akik nem látják több hasznát a sajtótermékeknek, mint hogy tüzet lehet velük gyújtani és fiókokat kirakni, azt hiszem, túlságosan alacsony helyet jelölnek ki számára a dolgok rendjében. Mert az újság a molyokat is távoltartja a ruháktól. Ezek a kis állatok ugyanis, azt mondják, nagy és érthetetlen ellenszenvvel viselkednek a nyomdafesték iránt.”

SZERB ANTAL

A MAGYAR TISZT KÉPE ANGLIÁBAN

MARKOVITS RODION „Szibériai Gamizón-ja,” melyről a Magyar Szemlében két ízben is megemlékeztünk,¹ legújabbban külföldi útra is elindult; angol kiadásáról ezt olvassuk a legkiválóbb angol irodalmi szemlében, a Times Literary Supplement-ben (1930. jan. 2.):

Az előttünk fekvő négy könyv között a „Szibériai Garnizón” a legjelentősebb, úgy mint irodalmi mű s tárgyi érdekességénél fogva is. Terjedelmes könyv és vannak nehezkesebb részei is; de metsző szellemessége és humora, nemkülönben a mi szemléletünkötől való merő különbözősége kiváló jelességű háborús regénnyé avatják. Kérdés, mennyire élethívek a kezdő jelenetek. Ha szerző nem torzította el ezeket ama mértéken túl, mely minden szatirikusnak joga, szörnyű vádat jelentenek a magyar hadsereggel és különösen a magyar

¹ M. Sz. VI, i. sz. XVI. lap és VIII, 1. sz. 95. lap.

tisztikarral szemben. Semmi ehhez foghatót nem találunk angol, francia és német könyvekben. Ezekben is találkozunk apró-cseprő korrupcióval és tévedésekkel; de a tévedések nálunk a rögtönzés következménye, a hadkötelezett népeknél pedig a hadsereg megmerevülésének eredménye. A hivatásos magyar tisztek, akik e lapokon megjelennek, szinte érthetetlenül rossz katonák. Úgy látszik, mintha teljesen híján volnának mindenféle ismeretnek és gyakorlatnak; legénységük iránt semminemű érdeklődésük nincsen; harci vágyuk nagyon csekély.

A könyv nagyobbik fele ellenben a hadifogság idejével foglalkozik. Meg kell vallani, hogy a tisztek itt sem jelentkeznek kedvezőbb színben. Foglyulejtésük után mindjárt az első jelenet, mikor úgy látjuk őket, amint legénységüktől meleg takarókat vásárolnak, hogy a várható hideg időjárással szemben védekezzenek, kínosabb, mint számos esemény, mely a hadviselés sokkal szörnyűbb mozzanatait volt hivatva ábrázolni. Kicsinyes szertartásosságuk, haditörvényszékesdjük, kihívásaik olyan párbajokra, miket a háború befejezte után fognak megvívni, nevetségesek...

A Times cikkírója irodalmi tekintetben értékes műnek tartja a Szibériai Garnizón-t; ez ízlés és irodalmi mérték kérdése s ha a magunk ítéletével nem is egészen egyezik, szívesen vennénk tudomásul, hogy egy magyar nyelven írt regénynek Angliában irodalmi sikere van. De ennek a „riport-regénynek“ — mint szerzője elnevezte — riport része is van, sőt „tárgyi érdekessége“ is. Arról bizonyára lehet vitázni, vajjon a tiszta irodalmi célokat követő mű szerzője mellékes tekinteteket ismerhet-e; felfogásunk szerint azonban nem lehet vita tárgya, hogy az író, aki „ábrázolni“ és „ismertetni“ kíván, aki egy korról, egy népről vagy akár csak egy társadalmi csoportról, mint Markovits mondja, „kollektív riportot“ nyújt, hűségre, igazságra és méltányosságra van kötelezve s mind erre a szó legmagasabbrendű értelmében. Mert a fonák detailokba elmerülő realizmus még nem jelent igazságot: magasrendű igazság tudvalévőén mindig ki-egyenlítő és mérlegelő szintézis eredménye.

A „Szibériai Garnizón“ angliai sorsa ezt ékesen igazolja. Markovits hadifogoly-életképében sok érdekes megfigyelést gyűjtött egybe; egyéniségének alapiránya arra készítette, hogy az emberi gyengeségeknek, melyek olyan szomorú keretben, aminő a fogolytábor, különösen buján tenyésznek, botránykrónikáját írja meg. Bizonyára nem az volt a szándéka, hogy könyve a magyar tisztikar és közvetve a magyar társadalom botránykrónikája legyen. Azzá lett, mert szemléletének és ábrázolásának két irányban is alapvető hibája volt. Az egyik, hogy (a Times kifejezésével élve) messze a szatirikust megillető torzítási jogon túl is torzított; a másik, hogy politikai felfogása az irányregény felé csábította s ő e csábításnak engedett.

A „Szibériai Garnizón“, mely ennek a sekélyes és meddő radikalizmusnak a gyermeke, Angliában a magyar tisztikarnak és a magyar társadalomnak „szörnyű vádiratává“ lett. Mily méltatlanul, nem kell itt elmondani. A magyar tisztikar hivatásos és emberi jelességei vetekszenek a hadviselő nagyhatalmak tisztjeivel; ami emberi gyengeség e testületben meghúzódott, azt minden hadseregben megtalálhattuk. Am nem minden nép irodalmában volt háborús regény, mely e gyatraságokat szertelen, torz raccourci-ban a világ elé tárta volna; a Times szerint éppenséggel egy népnek sincs ilyen könyve. Markovits regényének összes — egyébiránt is erősen vitatható — irodalmi jelességei nem érnek fel azzal a kárral, amit Angliában máris okozott. Minél nagyobb lesz könyvének példány-sikere külföldön, annál nagyobb lesz a magyarság erkölcsi károsodása.

SZÍNHÁZI ESEMÉNYEK

SZÍNHÁZI életünk nem olyan változatos és eseménygazdag, hogy minden egyes mozzanatát feljegyezni érdemes volna, s állandó referátumokkal kellene a közönség figyelmét reá felhívni, annál kevésbbé, mivel a társadalmi és kulturális életben a színház ma már úgy sem tölti be azt a szerepet, mely a múlt század végén még rendelkezésére állott. Öreg urak csillogó szemmel beszélnek ma is arról a kulturális élvezetről, melyet nekik a „Nemzeti^e”, vagy a „Burg” nyújtott; e nagy színházak előadásai akkoriban az embereket jobbakká, kedvesebbé, az élet bajai iránt megedzettebbé tették. Nem kell mondanunk, hogy ma már nincs oly naiv ember, aki hasonló eredményeket várna egy-egy színházi előadástól. Ma az „élvezet” a cél, s ez magyarázza meg, hogy komoly szemlélő csak ritkán fordul a színház felé, — s akkor is a megmaradt illúziók veszélyeztetésével. A tanulság egy-egy színházi kirándulásból többnyire (ha nem is mindig) szomorú.

NEM egyszer vetették föl már a kérdést, hogy vájjon lehet-e, sőt szabad-e egyáltalán gyermektragédiát írni? — szabad-e a gyermek forrongó, kialakulatlan lelki világát a pszichológiai elemzés tükrében a drámai előadás kegyetlenül éles megvilágításába helyezni? Nyilvánvaló, hogy a kérdés erőszakolt és jogosulatlan. A gyermekkor örömmel-búval teli megnyilatkozása éppúgy tárgya lehet minden művészi ábrázolásnak, s így a drámainak is, mint az emberélet bármely szakasza. A nehézség inkább csak abban áll, hogy éppen e kor, a gyermek- és serdülő-évek művészi ábrázolása követeli a legtöbb odaadást, az alkotás legáldozatosabb perceit.

Az eddigi gyermektragédiák egyik leglényegesebb hibáját íróknak az a végzetes tévedése okozta, hogy a dráma magvát, indítékát szinte kivétel nélkül szexuális jellegűnek fogták fel. Móricz Zsigmond legújabb darabja, a Légy jó mindhalálig, azok közé a kevészámú kísérletek közé tartozik, mellek meggyőző erővel ép az ellenkező igazságot bizonyítják, azt t. i., hogy a gyermeki lélek igazi tragédiáit a legnemesebb, legmagasztosabb érzések első durva és kíméletlen szétrombolása idézi elő.

Nyilas Misi, a debreceni kollégium IV. oszt. kis *diákja* így indul az élet elé, a nagyok iránti feltétlen bizalom illúziójával. Ez a túlérzékeny szívű kisfiú naiv gyermekésszel azt képzeli, hogy a felnőttek közé kerülve éri csak el az ember élete boldogabb felét; szép logikusan kikövetkezteti, hogy a gyermek csak azért rossz, mert nem ismeri a különbséget a jó és a rossz között, de mire felnő, megtanulja, mit szabad tenni, mit nem s aszerint él. A tudás abszolút tekintélyének magát teljesen alávető mintadiák e naiv életfilozófiája nem támaszkodik egyébre, mint derék édesapjának és tanárainak emberideáljára, valamint édesanyja talizmánként őrzött figyelmeztetésére: „Légy jó mindhalálig!”

Ez az expozíció végzetszerűen megszabja Nyilas Misi tragédiáját: az első nagy csalódás, mely a jónak hitt „felnőttek” világában éri, örök-időre tönkre fogja tenni ennek a félszeg emberpalántának fiatalos, kedves rajongását. És valóban, amikor Nyilas Misi nemsokára mint „nevelő” és felolvasó a felnőttek társaságába kerül, akik közül az egyik meglopja, a másik pedig bosszújában szinte rendőrkézre juttatja s maga a tanári kar is eleve elítélve tör pálcát felette: a hármass kiábrándulás annyira megrendíti az élet jóságába vetett hitét, hogy meghasonlását elmulasztani semmi s még enyhíteni is alig lehet képes valami. Éppen ezért a darab zárójelenete, melyben kifejtik a bonyodalom és Nyilas Misi ártatlansága kiderül, nem hozhatja meg a drámai megtisztulás felszabadító érzését. Móricz Zsigmond bizonyára nem szívesen választotta a darabja elgondolásával és szerves

felépítésével összhangban nem álló színpadi megoldást. Itt alighanem ismét ugyanazon külső befolyásnak engedett, mint annak idején, amikor az „Úri muri“ viharfelhős, telített atmoszféráját hirtelen fordulattal a happy end megnyugtató záróakkordjával oldotta föl. Sőt ezúttal még az Úri-muri befejezésénél is rövidebb és gyorsabb finissel sietett berekeszteni a tetőfokra hágott érzelmi áradatot, — mégis zárójelenete disszonanciáját a művészet rovására tett legminimálisabb engedmény sem oldja fel. Nyilas Misi tragédiája a tanári konferencia előtt lefolyt jelenetben teljessé és feloldhatatlanná válik. Ártatlanságának kiderülése a szükséges katharizist eléggé megteremti, kár volt tehát a szerencsés befejezést túlfokozni; hiszen a gimnáziumból kicsapott ficsúr azzal, hogy a Misitől ellopott sorsjegy segítségével kedvesét hercegnő nagynénjéhez Pestre szökteti, voltaképpen a romlás szélén álló Doroghy-familia megmentőjévé, a siker által igazolt hőssé emelkedik. Már pedig a drámai feszültség ama hálójában, melynek középpontjába Móricz Zsigmond a kis Nyilas Misit állítja, úgy érezzük, hogy e heroikus lélek tragikus elsodortatását az egész pusztuló Doroghy-familia szerencsés megmentése sem éri fel.

Amily feltartóztatatlanul rohan az esemény a végkifejlés felé, épp oly vontatottan, nehezen indul meg az első két felvonásban. Az első felvonás forgó színpadán a képekre tagolt epikai háttér nem szerves tartozéka a cselekménynek, a második felvonásban pedig a tragédia külső kerete van túlszűfolva.

Móricz Zsigmond darabjának fogatkozásai azonban csak a kritikai elemzés során tűnnek elő ilyen élesen; az előadás drámai lüktetésében, a tragédia egységes összhatásában szinte észre sem vevődnek. Az első jelenet egyszeriben Nyilas Misi figurájához láncolja a figyelmet, aki egyrészt a magunk gyermekkorának reminiscenciáit idézi fel, másrészt pedig saját sorsának tesz részesevé, ugyannyira, hogy a darab folyamán vele és általa mi is keresztüléljük az eseményeket. Móricz Zsigmond gyermektragédiája a regényből átmentett minden jelentős drámai elemet, de *írói értéke* legfőbb sajátosságait is mind megőrizte; epizódjelenetei szélesvonalú eseményrajznak, alakjai pedig klasszikus emberábrázoló művészetének megkapó realitásával jelennek meg a színen.

A mai színházi világban, amikor az írók darab helyett inkább csak szerepeket írnak, eseményszámba megy az az örvendetes példa, hogy egy rendkívüli mű vezetőszerepe talál olyan tökéletesen kidolgozott, annyira szívvel-lélekkel egybeforró ábrázolásra, mint Nyilas Misi szerepe Vaszary Piroska játékában. Ez a színész nő szuggesztív erővel elszakíthatatlan közönséget teremt színpad és nézőtér között. Azokban a jelenetekben, mikor a kis Misi a lutrisbolt előtt földre rogy, mikor kétségbeesett igyekezettel próbálja a vak öregúr előtt palástolni a bajt, s végül mikor a tanári kar előtt tragikus hőssé magasztosul: a legmagasabb színészi képességről tesz tanúságot, feledhetetlen élményt nyújt.

CSATHÓ KÁLMÁN legújabb darabjában — Matyika színész nő szeretne lenni — szakított eddigi színműírói hagyományával. Eddig a vidéki magyar úriosztály életének derűs jeleneteit dramatizálta, most egyszerre lipótvárosi miliőbe tette át darabja színhelyét, s a környezettel együtt írói hangját is elcserélte. Új darabjának néhány jelenete feltűnően emlékeztet ugyan a Vígszínház egyik korábbi házi szerzőjének vígjátékaira, de lehet hogy ez az utódlási kísérlet csak külső jele egy messzebbmenő írói szándéknak; lehet, hogy most, miután a Varjú a toronyórán, Te csak pipáld Ladányi, Az új rokon, Most kél a nap, meg a Lányok, anyák, nagyanyák c. írásaival a magyar olvasóközönség egyik töredékét sikerült megnyernie — igényt fonnál a másik ellentétes töredékre is, és ennek a más jellegű közönségnek ízléséhez igazodva igyekszik magának új területet hódítani. Az Ibolyka (Egy pesti kislány története) meg a Pókháló c. könyveinek kissé szabadabb hangjához tért ezúttal vissza, de mindkettőt jóval fölülmulta, sőt újonnan választott közönségének ízlés-határait is erősen túllépte.

Miről is szól a darab? Arról, hogy egy pesti úri család tagja színésznőt pályára szeretne lépni. Semmi komolyabb akadályát nem látjuk ennek a szándéknak; atya annak idején maga is színésznek ment volna, ha lett volna hozzá „talentuma“, anyja pedig annál léhább és felületesebb teremtés, semhogy a legelvakultabb előítéletek korában is akadályt gördítene lánya művésznői hajlamai elé. Ki tehát a Matyika művésznői ambícióinak kerékkötője? Kornél bácsi, Matyika vőlegényének nagybátyja, a volt miniszter. Ez a nagybácsi az első két felvonáson át puritán erkölcsi agglegénynek van beállítva és végül, mikor a harmadik felvonásban megjelenik, mégis maga lesz a Matyika színésznői karrierjének megindítója, miután előbb már Simonyi színész, a hírneves „művészmester“ is megállapította, hogy Matyikában valóban nagy színésznői tehetség lakozik. Semmikép sem vagyunk hajlandók elfogadni a darab alapötletét, mely szerint a színésznői pályához olyan értelemben van szükség „tehetségre“, aminőt Csathó Kálmán próbál elhíttetni, nem értjük, mi indokolja, hogy a Matyika tehetségvizsgálója éppen a Simonyi lakásán ejtessék meg és örök rejtély marad, miért kellett ugyanezen ambíciózus művésziéleknek három másik hasonló vizsgát kiállnia? Végül is Csathó Kálmán legújabb szinpadai termékén átvergődve (miközben Matyika a sarki rendőrtől kezdve a nyugalmazott miniszterig mintegy hét-nyolc szereplőt részeltet több-kevesebb mértékben „színésznői tehetsége“ kegyeiben) — a nézőben egyre határozottabban az a meggyőződés alakul ki, hogy ez a Matyika, aki mindenáron színésznő szeretne lenni, — pályát tévesztett. Rendkívül szomorú, hogy napjaink vígjátékírója csupán ilyen eszközökkel véli megvalósíthatónak mulattató céljait és ez annál sajnálatosabb, mert színházaink legutóbbi repertoárjában szinte kizárólagosan szerepelt prostituált és kokott-hősnők után egyelőre nem óhajtottunk ismét ezzel a típussal találkozni.

Úgy látszik, szerző maga is nagyon jól érezte, mennyire buborékötletből indult ki s ép ezért más úton igyekezett darabja fogyatkozásait kárpótolni. Eszközei azonban, ismételjük, annyira meglepők, hogy szinte el se tudjuk hinni, vajjon valóban ugyanaz írta-e ezt a darabot, akit a közvélemény „fehér írónak“ nevez, kinek minden írása nyugodt lelkiismerettel, habozás nélkül volt adható „fiatal lányaink kezébe“, kinek könyvei „nem hiányozhatnak egyetlen magyar úri család asztaláról sem“? Egyébként, esztétikai szempontokat alkalmazva, Csathó Kálmán legújabb darabja korábbi irodalmi munkásságától lényegesebb elhajlást nem mutat. A vértelen álromantika, a szív-, lélek- és élet-nélküli dilettantizmusnak hódoltságai területén, olvasóközönségünk alantasabb műveltségű rétegében, melynek szellemi táplálékát Courts-Mahler és Heimburg művei jelzik, Csathó Kálmán problémamentes meseöntése alighanem újból kedvező fogadtatásra talál.

Nem lehet azonban szó nélkül hagyni, hogy rendőrségünk, mely pedig eléggé éber gondoskodással örködik a művészet és irodalom erkölcs-tükröző munkái fölött, mai napig sem tiltotta be ennek a darabnak ama bizonyos couplet-betétét, mely pedig a legenyhébb kritikával szólva sem egyéb pornográfianál.

Csathó Kálmán legújabb darabjával roppant kényes feladat elé állította mindazokat, akik korunk irodalomtörténetével olyan írónak könyvelték ei őt, mint aki „kerüli a frivol hangot, annál melegebb szeretettel vonzódik a háború előtti úri középosztályhoz“. Az után a meglepetés után, melyet számunkra Matyika szerzett, bizonyára fontos és sürgősen megoldandó feladatnak érzik Csathó Kálmán átértékelését.

Ami a darabot mégis színen tartja, az kizárólagosan a színészek érdeme. A Vígszínház művész-gárdájának nagyszerű csapatát állítja sorompóba, akik tudásukkal mindent elkövetnek, hogy színt, fényt és életet vigyenek a darab papírmásé kirakat-figuráiba. Sajnos, a darab nem enged elég érvényesülést ennek a páratlan komikus-együttesnek; a Matyika főszerepe kellett-nél többször s hosszasan veszi igénybe türelmünket. Pedig a címszerepet alakító színésznő affektált modoros játéka erősen zavarja azt az egységes, tiszta derűt, amit a többiek kiforrt, pompás játéka teremt.

Nem sok tanulságot hoz a Vígszínház másik újdonsága sem, Hunyady Sándor darabja, a Júliusi éjszaka.

A főúri kastélyban a hevesvérű fiatal gróf dulakodásba keveredik a szobájába tévedő szobalány vőlegényével, a kastély inasával, botrány támad, melyet másnap a fiatal gróf nagybátyja old meg oly módon, hogy maga veszi el öccse menyaszonyát, a grófkisasszonyt, míg a fiatal gróf a ház egyik vendégénél, a szép özvegnél talál vigasztalást. — A darab meséje, mint ebből a rövidrefogott tartalomból is kiviláglik, meglehetősen sovány és nem valami túlságosan épületes. Ez a darab is egyetlen tréfa alapötletére épült s éppoly immorális, mint Csathó Kálmán vígjátéka. Azonfelül a főúri szereplők között nincs egyetlen egy sem, aki az életszerűségnek legalább a látszatával jelenne meg; sablonos papirfigurák ezek a raccsoló, félkegyelmű hercegtől le a szenvedő, kényes gróf kisasszonyig, egy letűnt irodalmi kor színpadi kelléktárának idejemúlt, közismert rekvizitumai. Igazán természetes, élethű figura csak kettő van a darabban, az inas és a szobalány. Az ő páros jelenetük az egyetlen, melyet a valóságos élet levegőjében látunk.

A Júliusi éjszakában ismétlően az előbb említett tétel nyer példaszzerű igazolást: elsőrangú színészgárdánk nagyszerű, lelkes játéka életet tud önteni a legszárazabb, sablonos figurába is és hosszabb-rövidebb időre életet képes biztosítani olyan színműveknek is, melyek pedig önmagukban egyáltalán nem életképesek. Ez örvendetes jelenség színészeink rendkívül értékes taborát tekintve, — de színműirodalmi és drámakultúrai viszonyaink magasabb szempontjából nézve annál aggasztóbb, mert mind gyakrabban észlelhető tünet... A drámai irodalomnak sürgős szüksége volna arra, hogy a színészek rosszabbak legyenek s a tőlük nem tartott rossz darabok (az előadott darabok túlnyomó többsége) végre valahára elbukjanak.

BISZTRAY GYULA

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

— *A hágai konferencia XP30 januárban — A Young-terv, a szankciói a német fizetési feltételek, a Schacht-incidens — A keleti reparációk, Magyarország a konferencián, eredményei — A népszövetség tíz esztendeje és tanácsülése — A lakorei hindu kongresszus — A lengyel belső helyzet. —*

TIZENKETTEDIK éve folyik a háború likvidálása. Kezdődött 1918 november 11-én, azon a sötét, tragikus napon, amikor a német fegyverszüneti delegációnak el kellett fogadnia a szövetségeseinek Foch marsall által átnyújtott ultimátumot. A háború volt az egyik, jóvátehetetlen nagy bűn, amit államférfiak és katonák a béke ellen elkövettek, a másik, majdnem még nagyobb, mert tudatos bűn, pedig az a négy békeszerződés volt, amellyel a háborút először akarták likvidálni. Ez nem sikerült, mert nem likvidálták, csak befejezték a fegyveres összeütközést és 1920 január 10-e óta, amikor a varsaillesi szerződés életbelépett, konferencia konferencia után igyekezett megteremteni az új béke jobban kiegyensúlyozott alapjait. Meggyőződésünk szerint Európa még ma is messze van attól az állapottól, amelyre az igazságos és állandó békét, a népek valóban jó egyetértése alapján, fel lehetne építeni. A két hágai konferencia, melynek feladata volt a békeszerződésben nyitva hagyott jóvátételt probléma végleges rendezésével az európai gazdasági és pénzügyi helyzetet tisztázni s ezzel a termelő erők szabadabb fejlődését biztosítani, azzal a jelentékeny eredménnyel, amelyet a német reparációs probléma megoldásában felmutatott, olyan sikert ért el, amelynek fontosságát és jövőbeli jelentőségét ina még nem is tudjuk felbecsülni.

Tizenkilenc állam képviselői gyűltek össze 1930. január 3-án a hágai Binnenhofban, a hollandi második kamara számára fenntartott termekben. A hat meghívó hatalmon — Nagybritannia, Franciaország, Olaszország, Japán, Belgium és Németország — kívül a három Kis-Antant állam, Portugália és Görögország, öt brit Dominium és, ezúttal először, Ausztria, Bulgária és Magyarország delegátusai. A Németországban a Young-terv ellen megindított agitáció ellenére, melyhez legutóbb tudvalevőleg a Birodalmi Bank elnöke is csatlakozott és a francia konzervatívoknak a rajnai megszállás meghosszabbítását célzó tervezetesei dacára, előre is bizonyosnak látszott, hogyha egyes kérdésekben a megegyezés formájára nézve még lesz is huza-vona, a Young-tervnek német vonatkozásban való elfogadása befejezett ténynek tekinthető. Így is történt és nem lehet Curtiustól, az új birodalmi külügyminisztertől, az elismerést megtagadni, hogy, amikor a kezdet nehézségein túlesett, elhatározottságával és tárgyalóképességével megállta a sarat Stresemann utóadaként. Kisebb részletkérdésektől eltekintve, őt főprobléma volt, mely körül erősebb kontroverziára lehetett számítani. A legsúlyosabb volt ezek között a szankciók kérdése, melyet francia részről alig néhány héttel a konferencia előtt vetettek fel — oly módon, hogy a kezdeményezés ódiomát Snowdenre akarták kenni. A brit kincstári kancellár már akkor tiltakozott az ellen, hogy neki ilyen szándékot tulajdonítsanak, amikor ő teljesen kielégítőnek találja a Young-tervben arra az esetre foglalt intézkedéseket, ha Németország valamely kötelezettségének nem tenne eleget: a nemzetközi bank által összehívható tanácsadó bizottságot és a hágai állandó döntőbírószéket. A francia nacionalistákat azonban a német referendumküzdelem bizalmatlanná és élessé tette Németországgal szemben. Azt látták, hogy a Young-terv a versaillesi békeszerződés 430. cikke helyébe lép, amely a rajnai megszállás lehetőségét fenntartja arra az esetre, ha Németország nem teljesítené kötelezettségeit. Nem bízva a Young-terv technikai és jogi biztosítékaiban, azt kívánták kormányuktól, elsősorban Tardieu miniszterelnöktől, a békeszerződés egyik szerzőjétől, hogy gondoskodjék ekvivalens biztosítékról, vagy arról, hogy a 430. cikk újból életbelépjen, ha Németország rosszhiszeműleg megszegné a Young-tervet vagy megtagadná végrehajtását. Nyilvánvaló politikai erkölcsi abszurdum egy nemzetközi szerződés megkötésekor büntető szankciókat stipulálni arra az esetre, ha a másik fél rosszhiszeműen megszegné a szerződést. A német minisztereknek ezen az erős erkölcsi alapon sikerült is kivédeni a támadást és elérni azt, hogy a Young-terv érintetlenül maradt ebben a tekintetben, sőt elismerést nyert az is, hogy a maga egészében a békeszerződés fentidézett cikkének helyébe lép. Viszont a francia nacionalistáknak megszerezte Tardieu azt az elégtételt, hogy a szövetségesek egy, a hágai zárójegyzőkönyvhöz csatolt levélben fenntartják maguknak a cselekvési szabadságot arra az esetre, ha valamely német kormány a Young-terv széttépésére irányuló szándékot árulna el s a szándékosságot a hágai döntőbírószék megállapítaná. Az angol Treasury részéről ironikusan jegyezték meg erre, hogy a levél s a németeknek erre adott méltóságteljes válasza olyat állapít meg, ami úgyszólván magától értetődik, s így az egész akció eredménye tulajdonképpen mégis Németország javára könyvelhető el, minthogy expressis verbis kimondja a 430. cikk hatályon kívül helyezését — ami nélkül a német delegátusok most már vissza se térhetek volna Berlinbe — pedig különben, ha a szankció kérdése fel nem merül, virtuell a cikk mégis érvényben maradt volna, mint végső eszköz! Ha tanulságot akarnánk levonni, ez az eset egyenesen kínálkozik annak a megállapítására, hogy józanul meg nem alapozott, erőszakolt extremista követelések és akciók pontosan az ellenkezőjét eredményezik annak, amit el akartak érni. A Hugenberg-féle, Young-terv ellenes referendumküzdelem a Young-tervet, melynek bukása különben Németországot katasztrófába sodorta volna, még csak meg sem tudta rendíteni, de megrendítette a Németországba vetett bizalmat és eredményezte azt az okmányt, melyben a szövetségesek azt a lehetőséget szögezték le, hogy akadhat német kormány, amely tudatosan szerződészegővé válhatik! A francia extremisták harca pedig

odavezetett, hogy le kellett írásban mondaniok a békeszerződésnek arról a számukra értékes cikkéről, amelynek büntető rendelkezéseit örökké fenn akarták volna tartani.

Hosszantartó küzdelem folyt a körül a kérdés körül, mikor köteles Németország fizetéseit teljesíteni: médiókor vagy ultimékor. Minthogy ez komoly kamatnyereséget, illetve veszteséget jelent az egyik vagy a másik félnek, érthető volt a küzdelem. A megállapodás tanúságot tesz arról a kompromisszumos szellemről, amely az egymással szemben álló delegációkat áthatotta: Németország a birodalmi vasutak jövedelmei által garantált évi 660 millió aranymárkát kitevő, úgynevezett feltétlen annuitást minden hó 15-én, a többi fizetéseket pedig a hónap végén köteles teljesíteni. Elég nehéz volt megállapodást létesíteni a moratórium kérdésében, ahol a németek arra törekedtek, hogy az egyszer megkapott moratóriumot újból meghosszabbíthassák. Ebben a kérdésben nem értek el sikert és el kellett fogadniok azt a megoldást, hogy újabb moratóriumban nem részesülhetnek mindaddig, míg az előbbi alatt felgyülemlett hátralékokat ki nem fizették.

A francia kormánynak egyik főcélja volt a Young-tervel, hogy a német kötvényadósság mobilizálása révén egyszerre nagyobb tőkeösszeghez juttassa a kincstárt; nyilvánvaló, hogy egy, legalább egy milliárd márkára rugó, de esetleg még ennél is nagyobb német jóvátételi kölcsönnek — az egész tervezett s hosszabb időre elosztandó operáció első transa-ként — elhelyezése a nemzetközi piacon, oly mértékben igénybe venné ezt és Németország hitelét, hogy konkurrens német állami kölcsönök könnyen veszélyeztetnének a jóvátétel mobilizálásának sikerét. Ezért a szövetségesek, ismét Franciaország vezetése alatt, több évre szóló hitel-tilalmat akartak Németországra róni. Viszont Németország nem azért köti meg a Young egyezményt, hogy hitelét megbénítsa, sőt tapasztalatai a Dawes-terv alapján azt mutatják, hogy fizetéseit csak akkor képes teljesítem, ha állandóan friss tőkét tud importálni. A két ellentétes érdek kiegyenlítésére azt a megoldást választották, hogy Németország, amennyiben a birodalmi vasutak és a posta hiteligényeinek kielégítésére kölcsönre lenne szüksége, igénybe veheti a világpiacokon mobilizált első trans egyharmad részét — opciót kap rá — ha a kölcsön feltételei megfelelnek, viszont aztán a hitel-embargó csak legfeljebb 1931. április i-éig szól.

Curtius külügyminiszter gyors elhatározásra kész energiája legjobban az úgynevezett Schacht-incidensben nyilvánult meg. A Birodalmi Bank elnöke, aki résztvett a Young-terv és a Nemzetközi Jóvátételi Bank alapszabályainak kidolgozásában, tudvalevőleg bejelentette, hogy a Német Birodalmi Bank nem veszi át a németeket megillető részt az új bank alapítókéjéből. Erre a majdnem válságot előidéző bejelentésre Curtius közölte a hitelező hatalmakkal, hogy harminc órán belül másik német bank-csoportot állít a Birodalmi Bank helyébe; kezdeményezésére pedig a birodalmi kormány azonnal elhatározta, hogy a Birodalmi Bank alapszabályait törvénnyel megváltoztatja s kötelezi a Nemzetközi Intézetben való részvételre. Erre Schacht beadta a derekát, hiszen úgy látszik mást nem is akart, minthogy saját személyét kivonja a Young-tervért viselendő felelősség alól.

A Young-terv a zárójegyzőkönyv intézkedései értelmében életbelép, amint négy hitelező hatalom és Németország ratifikálták. Ha életbelépett és Németország tető alá hozta azt a pénzügyi és reorganizációs jellegű törvényhozást; mely előfeltétele a Young-terv működésének, ha a Nemzetközi Jóvátételi Bank megkezdí működését és a mobilizációnak Németország részéről nincs akadálya, akkor def initivummá válik az első hágai konferencia ama határozata, hogy a francia hadsereg a harmadik rajnai zónát 1930 június 30-áig kiűriteni köteles. Valóra válik, amiért Stresemann öt éven át a szó szoros értelmében haláltmgvető bátorsággal küzdött.

A YOUNG-TERVET alkotó szakértők jelentésük kilencedik fejezetében odakonkludáltak, hogy „kívánatos“ volna, ha a Young-terv életbelépésétől számított egy éven belül a német problémán kívül a háború likvidálásával

összefüggő összes többi kérdéseket is rendeznék. A Young-terv továbbá megállapítja, hogy Németország a tervek szerint kivetendő annuitásokkal a békeszerződésekből folyó minden kötelezettségének eleget tett, tehát megszűnik egyetemes jóvátételi felelőssége a volt szövetségeseire kirovando jóvátételi tartozásokért. Minthogy pedig egyrészt a nagy szövetségesek igényei, másrészt, illetve ezzel kapcsolatban Anglia fellépése következtében a kis szövetségesek — Kis Antant, Görögország és Portugália — jóvátételi részesedését már a szakértők tervezetében, még inkább az augusztusi konferencián lényegesen leszállították, ezek, elsősorban és főként Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia fokozott étvággal vetették magukat a Németország szövetségeseitől remélt jóvátételi fizetésekre. Így a Bulgáriától követelt és végül 37 éven át fizetendő, átlag 11 millió aranyfrankban megállapított jóvátétel nagyrészt Görögország igényeinek fedezésére szolgál; Ausztriától jóvátételt nem követelhetnek, bár a Kis-Antant hatalmak elvben fenn tartották ezirányú jogukat is, s ezzel újabb nehézséget okozván Hágában, csak azért, hogy ezt pressziós eszköznek felhasználhassák kedvenc áldozatuk — Magyarország — ellen. Bolgár és osztrák vonatkozásban a tárgyalásokat megegyezéssel tudták befejezni és így Ausztria a Young-terv életbeléptével visszanyeri pénzügyi szuverenitását. Ezért már többszörösen fokozottabb étvággal vetették magukat, elsősorban Románia és Csehszlovákia, a harmadik jelenlévő adós államra: Magyarországra. Felállították azt az elméletet, hogy ők, mint úgynevezett győzők, a háborúból nem kerülhetnek ki passzív szaldóval, azaz, bárhogyan alakuljon is a követel és tartozik elszámolás, végeredményben nekik kell fizetésben részesedniök. A háborúból való kikerülést, illetve a háború likvidálását pedig úgy értelmezik, hogy a háború után, a békeszerződések flagrans megszegésével elért meggazdagodásuk szintén a háború számlájára menjen, tehát ők ezért ne legyenek aktív fizetésre kötelezhetőek, hanem ellenkezőleg, prémiumban részesüljenek. Már a párisi előzetes bizottsági megbeszélésen felállították azt a taktikai formulát, hogy Magyarország előbb mondjon le állampolgárainak a békeszerződés 250. cikke alapján a vegyes döntőbíróóságok előtt vitt pereiről, formulázza meg ezek alapján állampolgárainak igényeit, szállítsa le azokat a minimumra, mondjon le a vegyes döntőbíróóságok működéséről, tehát a 250. cikk által adott jogbiztosítékról és, ha mindez megtörtént, akkor ők hajlandók Magyarország jóvátételi tartozásairól tárgyalni. Rövidre fogva a taktika célja az volt, hogy ebben az esetben olyan összegben állapítanak meg Magyarország jóvátételi tartozását, amellyel a fenti cím alatt ellenük érvényesíthető követeléseket teljesen fedezhetnék, sőt még aktív szaldó maradna javukra.

A magyar delegáció előzetes diplomáciai előkészítés által támogatott briliáns munkájának sikerült bebizonyítania a hatalmak előtt, hogy 1. jogtalan és erkölcstelen dolog a vegyes döntőbíróóságok működéséről való lemondást, tehát a trianoni szerződés in peius revízióját követelni; 2. lehetséges az úgynevezett földreform-perekben megegyezési alapot találni és összegszerűen kiegyezni; 3. a nem-agrár perekben, mint az egyházi és főhercegi vagyonokról, továbbá a vasúti és kereskedelmi vállalatokról szóló perekben nemcsak nincs felhatalmazva a magyar kormány a tárgyalásra, hanem technikailag lehetetlen is ezeket a teljesen heterogén kérdésekre és értékekre vonatkozó igényeket bírói tárgyalás és ítélet nélkül elintézni; 4. Magyarország nem köteles reparációt fizetni, mert az ilyen címen ellene emelt igényt az 1943-ig teljesítendő fizetésekkal tökéletesen kielégíti. Viszont Magyarország békiülékeny hajlandóságának bizonyítására, azért, hogy egy méltányos megegyezést lehetővé tegyen, hajlandó a békeszerződésből származó, úgynevezett adminisztratív terhek címén, 1943 után egészen 1966-ig kisebb összegű annuitást fizetni, tehát a likvidálás megkönnyítésére effektív anyagi áldozatot vállalni; befolyását pedig érvényesíteni fogja abban az irányban, hogy az úgynevezett optánsperkek igénylői lehetőleg leszállítsák igényeiket.

Magyarország Hágában a legteljesebb mértékben élvezte Olaszország baráti támogatását, ami döntő befolyással volt az egész tanácskozás menetére.

Brocchi olasz delegátus tervet dolgozott ki, amely nemcsak respektálta a magyar jogi álláspontot, hanem lehetővé tette volna, a nagyhatalmak és a Kis-Antant államok hozzájárulásával — Olaszország maga is hajlandó volt anyagi áldozatra ezirányban, — egy olyan pénzügyi alap létesítését, amelybe belekerült volna a Magyarország által már most fizetett reparációs adósság és az 1943 után fizetendő adminisztrációs adósság is s amelyből az agrár-perek igénylői lettek volna méltányos megegyezés alapján kielégítve, épúgy, mint egynémely más, a békeszerződés alapján mindkét részről még fennálló követelés. A megegyezés a hágai konferencián ezen az alapon azért nem tudott létrejönni, mert azzal az államférfiúi belátással és engedékenységgel szemben, amit Magyarország tanúsított, a Kis-Antant mindenféle engedékenység elől mereven elzárkózott, az összes ügyek rögtöni likvidálását kívánta és amikor erre már technikailag sem volt meg a lehetőség, a nagyhatalmak garanciáját követelte arranzve, hogy anyagi posztulátumai végül teljesüljenek. Ezt a garanciát Olaszország és Anglia is a leghatározottabban visszautasította, továbbá az olasz pénzügyminiszter kijelentette, hogyha Csehország, amelynek úgynevezett „felszabadítási adósság” címén Angliának teljesítendő fizetéseit Olaszország garantálta, nem írja alá a hágai zárójegyzőkönyvet, akkor ő is megtagadja aláírását. Habár jogilag a Kis-Antant állásfoglalása nem befolyásolta volna a Young-terv életbelépését, Olaszország e teljesen jogos és indokolt fellépése tényleg felborulással fenyegette az egész munkát. Ekkor lépett közbe Snowden és szokatlanul éles szavakkal bélyegezte meg a Kis-Antant államférfiak belátás nélküli, csökönys eljárását. Ennek és ezzel kapcsolatban az angol sajtó fellépésének meg is volt az eredménye. Bár Románia és Csehszlovákia, mint elsősorban érdekeltek, még mindig csak igen kis mértékben engedtek, a nagyhatalmak áldozatkészsége következtében, amelyből Franciaország, a három közép-európai elkényeztetett kis gyermek protektora, is kiveszi a részét, a szó szoros értelmében a huszonnegyedik órában létrejött a megoldás. Magyar részről a tárgyalás egész ideje alatt fölényes politikai vezetés érvényesült és a helyes időben, megfelelő módon s alkalommal tanúsított áldozatkészség meghozta nemcsak a közvetlen eredményt — azaz olyan megegyezést, amely a magyar álláspont jogi győzelmével és pénzügyi érvei majdnem teljes honorálásával egyértelmű, hanem a politikai és lélektani légkör olyan kialakulásához vezetett, amelynek jótékony hatását előreláthatólag még a távolabbi jövőben is élvezni fogjuk.

Röviden összefoglalva, a hágai egyezmény tényleg hivatva van minden a háborúból, sőt a békeszerződésből folyó s Magyarország és ellenfelei között fennforgó kontroverziának végérvényes likvidálására. Magyarország nem fizet többé jóvátételt — ezt a magyar tételt a konferencia elfogadta. Azonban a békeszerződés adminisztratív terhei címén hajlandók vagyunk 1943 után is bezárólag 1966-ig, mindazon kötelezettségeink teljesítésére, amelyeket jogosaknak elismertünk, évi 13,500.000 aranykoronát fizetni, azaz egy fél millióval kevesebbet, mint amennyit jóvátétel címén a most folyó periódus utolsó évében fogunk leróni. Pénzügyi szempontból legnagyobb jelentőségű számunkra, hogy az egyezmény következtében Magyarország visszanyeri pénzügyi szuverenitását: megszűnik a szövetséges és társult hatalmaknak Magyarország jövedelmeit terhelő zálogjoga. A magyar állam az utolsó hat év alatt helyreállított hitelének csorbítatlan birtokában léphet ezután a nemzetközi pénzpiacra mint igénylő; tehát véget ér az a terhes, sőt sokszor elviselhetetlen helyzet, hogy az elengedhetetlenül szükségessé vált beruházásokat a folyó költségvetés terhére volt kénytelen teljesíteni az állam, azaz olyan kiadásokkal terhelte meg a jelenlegi generációt, amelyeket tulajdonképpen meg kellett volna osztania a mostani és a későbbi nemzedékek között, mert hiszen azok fogják valódi gyümölcseit élvezni.

Magyarország a Népszövetség fóruma előtt három éven át folytatott csakis a rendelkezésére álló erkölcsi és szellemi erők segítségével nemes küzdelmet a döntőbíróági elvért, a nemzetközi igazságszolgáltatás függetlenségéért. Ennek a küzdelemnek aratja most eszmei gyümölcseit és anyagi

eredményét. A megegyezés a békeszerződés 250. cikkét, amely magyar állampolgárok vagyonát biztosítja elkobzás ellen és a vegyes döntőbírószágot teszi illetékesé az ez alapon indított perekben, érintetlenül megőrzi. A vegyes döntőbírószágnak két semleges bíró által ötre való kiegészítését mi már elfogadtuk, amikor ezt a megoldást 1928 márciusában Austen Chamberlain ajánlotta és amikor azt Románia még háromhavi megfontolást idő után is visszautasította. Azt a korrektívumot pedig, hogy a hágai állandó Nemzetközi Bíróság esetleg mint feljebbviteli fórum ítélkezzék ezekben a perekben, az optáns-perre nézve mi magunk ajánlottuk fel és a múlt ősszel, mikor Finnország ezt általános elvként javasolta, ehhez is örömmel hozzájárultunk.

Magyarország kormánya és diplomáciája jelentékeny szellemi, erkölcsi és diplomáciai sikernek könyvelheti nemcsak magát a létrejött megegyezést, hanem még inkább azt is, hogy a nagyhatalmak egyrészt Magyarország képviselőinek, másrészt elsősorban a cseh és román államférfiak fellépésének és eljárásának egybevetése által, tíz év után először kapták meg a közép-európai viszonyok igazi képét és saját magukon tapasztalhatták, mit jelent az: a Kis-Antanttal politikai küzdelmet folytatni. Megtudhatták azt is, milyen konstruktív értéket jelent Magyarország és milyen tehertétel számukra és az európai béke számára a Kis-Antant. Bizhatunk benne, hogy Magyarországnak s a magyar problémának ez a megismerése egyéb vonatkozásokban, de különösen a Magyarország és szomszédai között fennforgó súrlódások helyesebb megvilágítására a jövőben is hasznos tapasztalat marad az európai nagy politika tényezői számára. Ez olyan gazdag eredmény, amelynél különbet sem Bethlen István gróf, aki ezt az országnak kiküzdötte, sem Magyarország nem várhatott a hágai konferenciától.

JANUÁR 10-én volt a Népszövetség fennállásának tizedik évfordulója, amelyet a konferenciák torlódása következtében kivételesen január 13-ára összehívott tanácsülés ünnepelt meg. Az évforduló jelentőségét ketten méltatták: a tanács turnus szerinti elnöke, Zaleski lengyel külügyminiszter és Quinones de Leon, párisi spanyol nagykövet, a tanácsnak legrégebb tagja, aki az 1920 január 16-án tartott első tanácsülésen és azóta, tizenhárom ülészak kivételével, mindegyiken jelen volt. A népszövetségi eszme gyakorlati megvalósítása kétségkívül a legérdekesebb történelmi és állampolitikai kísérlet, amelyet a nemzetek közötti érintkezések szabályozására az emberiség valaha is tett. A genfi intézmény szelleme ennek az első tíz évnek folyamán talán túlságosan tükrözte vissza azokat a viszonyokat, amelyekben létrejött: a háborús szövetségek és érdekösszeköttetések túlzottan érvényesültek a valódi pártatlanság rovására. De talán az intézmény mentségére hozhatjuk fel, hogy, mint mikrokozmosz nem adhatott mást, mint lényege, nem képviselhetett más erőket, mint azokat, amelyek létrehozták, amelyek kívülről és belülről hatottak reá. A nagy világpolitikai problémák tárgyalásánál és megoldásánál éppen úgy érvényesültek ezek a hatóerők, mint a Népszövetség különböző szervei elé kerülő részletproblémák kezelésében. Még sem lehet tagadni, hogy az intézmény rányomta bélyegét a történelmi korszakra, amelyben most élünk. Az a publicitás, amely a Népszövetségnek legalább is a nyilvánosság előtt lefolyó tárgyalásaihoz fűződik, ébren tartja a nemzetközi lelkiismeretet és ha igazságtalanságokat megakadályozni nem is tud, az erősebb jogának érvényesülését teljesen megszüntetni nem is bírja, mégis korlátozza ezeket a visszaéléseket és különösen a civilizált országokban befolyásolja a közvélemény kialakulását is és esetleg önműködően megakadályozza az olyan kártékony áramlatok kifejlődését, amelyek nemzetközi érintkezéseket szabályozó erkölcsi elvekkel összeütközésbe kerülhetnének. Biznunk kell benne, hogy az egynemely tekintetben még ma is fennálló jogi diszparitás győzők és legyőzöttek között a Népszövetség keretén belül fokozatosan mihamarább meg fog szünni és hogy a Népszövetség idővel valóban nemzeteken felül álló, igazságos és pártatlan orgánummá fog válni.

A népszövetség jubiláris ülésszaka nem volt eseményteljes, hacsak azt nem számítjuk népszövetségi eseménynek, hogy Olaszországot a fasiszta

kormány uralomrajutása óta ezúttal először képviselte a kabinet egy tagja. Scialoja, a szubtilis nemzetközi jogász helyett Grandi külügyminiszter ment Genf-be, s felhasználta az alkalmat arra, hogy az olasz-francia közeledés s a fennforgó problémák megoldása végett, különös tekintettel az épen összeülő londoni konferenciára, — egyelőre eredménytelen — bizalmas eszmecserét folytasson Briand-nal, aki viszont szívesen ment Genf-be, mert Hágában Tardieu-ot teljesen háttérbe szorította. A Tanács maga főként folyóügyeket intézett el azonkívül, hogy megünnepelte az intézmény tízéves fennállását és hogy az elnöklő Zaleski lengyel külügyminiszter valóban meleg szavakban mondott emlékbeszédet Stresemannról.

BÁRMILYEN jelentékeny és fontos esemény, elsősorban Európa újjáépítése végett, a Young-terv végleges elfogadása, civilizációnk jövője és világpolitikai szempontból talán még nagyobb jelentőségűek azok az események, amelyek december végén és azóta a roppant indiai birodalomban zajlottak le. A beavatott számára sem meglepetésként nem jöttek, sem sok újat nem hoztak, de a világ közvéleményére, mely nem tudja állandóan figyelemmel kísérni Ázsia politikai evolúcióját, az indiai alkirály ellen elkövetett merénylet és a lahorei pan-indiai kongresszus függetlenségi nyilatkozata váratlan vészjelként hatottak. Lord Irwin vonatát akarták merénylők felrobbantani, amikor new-delhi-i új alkirályi palotájába vonult be.

Pár nappal a lahorei kongresszus előtt a pan-indiai kongresszus vezetői, Gandhi és Pandit Motilal Nehru részvételével, megjelentek az alkirálynál, hogy informálódjanak a brit kormány szándékai felől. Amidőn az alkirály most sem mondhatott nekik egyebet, mint hogy a Simon-bizottság jelentésének nyilvánosságáhozatala előtt, amelyet a Londonba összehívandó s minden indiai párt részvételével tervezett konferencia fog követni, a kormány szándékairól újabb nyilatkozatot nem tehet, az indiai mozgalom vezetői számára adva volt az ürügy, hogy éles akciót proklamáljanak a december végén Laboréban összeülő pan-indiai kongresszuson. A kongresszus hangja teljesen forradalmi volt. Határozataiban kimondotta a fennálló alkotmány, az angol adminisztráció, a törvények és az angol árúk bojkottját; kimondotta, hogy küzdelmük célja India teljes függetlensége, amelyet azonban — ez Gandhi befolyására vezethető vissza — csak a passzív ellenállás békés eszközeivel akarnak kiharcolni.

A brit kormány által Sir John Simonnal, a múlt évben Indiába kiküldött parlamenti bizottság elnökével és az alkirályal egyetértésben elhatározott úgynevezett „round table“ konferenciát, melyre az indiai pártok vezetői, s az indiai fejedelmek képviselői kaptak meghívást, természetesen megtartják akkor is, ha az extremisták nem vesznek ezen részt. Gyakorlati aktív munkát úgysem lehetett tőlük remélni, ellenkezőleg, távollétük obstrukciós elemtől szabadítja meg a megbeszéléseket. India liberálisai máris erőteljes ellenakciót indítottak és csak azt kívánják, hogy a kormány — a Home-Government Londonban és az alkirályi kormány Delhiben és Simlában — teljes mértékben támogassák őket: ne az ellenfeleiket kíméljék, hanem azokat erősítsék, akik mellettük vannak. A végrehajtó hatóságok több kormányzóság területén tényleg már be is tiltották a bojkott-agitációt. Minthogy India lakossága politikailag nemcsak kiskorú, hanem egyenesen embrionális állapotban van, a vezetők szervezési képessége pedig egészen csekély, s a kongresszus az erőszakos eszközök ellen a leghatározottabban állást foglalt, egyelőre az éles kitörés dacára sem látszik valószínűnek, hogy az 1931. tavaszára összehívott következő pan-indiai kongresszusig, amely már a londoni konferencia, sőt talán a parlament határozataival fogja magát szemben találni, esetleges egyéni kezdeményezéseken alapuló mozgalmakon és merényleteken kívül, más esemény mozgassa meg az oly heterogén birodalom 300 millió lakosát. A vezetők, akik saját szavaiktól s az angol nevelésben képzett szónoki képességeiktől megrészedve a kongresszuson elfelejtették a birodalom lakosságának szellemi, erkölcsi és egészségi állapotát, a vallási nehézségeket, a mohá-

medánok és hinduk közötti áthidalhatatlan ellentéteket, nem olyanok, akiket a feltornynosuló nehézségek új harcra acéloznának.

Mindennek dacára azonban kétségtelen, hogy Indiának függetlenségéért folytatott, vagy inkább eljövendő harcában a lahorei kongresszus történelmi jelentőséggel bír. Az elszakadás nyílt kimondása új fejezetet nyit India történetében s ez az új fejezet a Brit Birodalom számára talán kezdetét jelenti a legsúlyosabb válságnak, amelyen az emberi civilizáció és államalkotó erő e legtökéletesebb alkotása valaha is keresztül ment. A fehér ember civilizációjának s az általa létrehozott nagy javaknak érdekében, amelyekből az uralmának többé-kevésbé alávetett sárga, barna és fekete fajok táplálkoznak és forradalmi eszközeiket is meritik, kívánnunk kell, hogy ez a küzdelem a britek számára végződjék győzelemmel. Maguknak az állítólag szabadságukért küzdő fajoknak is csak ez a győzelem válhat hasznára.

LENGYELORSZÁGBAN Pilsudszki marsall küzdelme a nép képviselői ellen, akik saját politikai, másképp is hasznosítható hatalmukat fölébe helyezik az állam érdekének, lankadatlan erővel tovább tart. A marsall — Kosciuszko óta kétségtelenül a legnagyobb lengyel — nem tudja magát a nyílt és következetes diktatúrára elhatározni; állandóan belevág a Sejm többségének arcába, de iránta érzett megvetésének következményeit nem vonja le, valószínűleg megakadályozza ebben radikális, liberális és forradalmi múltja. Tavaly, amikor a Sejm vád alá helyezte pénzügyminiszterét, erősen katonai jellegű kormányt hozott létre, az úgynevezett „ezredeskormányát“, Svitalski elnöklété alatt. Erősebb rendszabályra azonban ez sem tudta magát elhatározni és amikor hosszas huza-vona után, katonai incidensek közbejöttével a Kamara nagy többséggel bizalmatlanságot szavazott a kormánynak, a marsallnak sem maradt egyéb hátra, mint hogy beleegyezzen a kormány kicserélésébe. Ismét régi bizalmasa, Bartel professzor került a kormány élére, aki, bár nem népszerű a Sejm többségénél, mégis a békés együttműködés híve. Másrészt a jelek szerint az ellenzék is kezdi belátni, hogy a passzív rezisztenciával és obstrukcióval nem ér célt, hanem hogy ellenkezőleg tényleges hatalmi pozícióját inkább arra kellene kihasználnia, hogy a tervezett új alkotmányban, mely az elnöki hatalom kiszélesítését és a végrehajtó hatalomnak a törvényhozástól való lehetőleg erősebb függetlenítését célozza, az ő szava és befolyása is érvényesüljön. Így megvan a remény arra, hogy az új kormányműk, amelyből az ezredesi csoport hat tagja közül három kimaradt, de amely mégis erősen magán viseli a Pilsudszki-bélyeget, sikerülni fog az új alkotmányt a növekvő hatalmú és tekintélyű lengyel nemzet további fejlődése érdekében tető alá hozni.

OTTLIK GYÖRGY